

Namn- och titelbruket i
Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok

Eva Railo
Pro gradu-avhandling
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Maj 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistiska fakulteten/ Nordiska språk och litteratur		
Tekijä – Författare – Author Eva Railo		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Namn- och titelbruket i Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok		
Oppiaine – Läroämne – Subject Nordiska språk		
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu avhandling	Aika – Datum – Month and year 05.2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 56
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Avhandlingen granskar de namn och titlar som finns i Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok. Avsikten är att beskriva dem, analysera deras användning på den tiden, samt göra några jämförelser med senare tiders bruk.</p> <p>Dagboken finns med kommentar och register utgivna av professor Bo Lönnqvist 1970 i Folklivsstudier VII, Svenska Litteratursällskapet i Finland.</p> <p>Jacobina Charlotta Munsterhjem höll dagbok från 8 juni 1799 till 6 januari 1801. Dagboken består av 186 sidor. Hon berättar om sitt liv på hemgården Tavastby, i Elimä socken. Hon beskriver vardagen med glädjeämnen och sorger, vardagligt arbete och fest. Hon besöker släktingar i Savolax och den lilla garnisons- och brunnstaden Lovisa. Där idkar hon sällskapsliv och vårdas för en åkomma. Men det som präglar hennes text är ett idogt arbete, såsom handarbete, trädgårdsarbete och hushållsarbete. Dagboken är också en del av hennes edukation. Hon bör lära sig att hantera sitt modersmål på ett för hennes stånd lämpligt sätt.</p> <p>Genom att granska dagbokens bild av livet på en liten herrgård i Finlands sydöstra del under svenska tidens sista decennium, träder ståndssamhällets struktur väl fram. Användningen av namn, titlar och tilltal är de element som beskriver dess uppbyggnad. Den sociala verkligheten kommer fram genom Jacobina Charlottas anteckningar.</p> <p>Utgående från dessa premisser analyserar jag en del av de i dagboken använda förnamnen och efternamnen. Jag granskar också titlar som man använde och som finns i dagboken. Titlar och tilltal vävs ihop med varandra till en helhet. En del tilltal och benämningar granskar jag närmare, såsom till exempel användningen av begreppet kusin/cousin/cousine. Jag konstaterar att detta tilltal blir en form av mellansteg i tituleringen, från det mycket formella till det mer informella och intima.</p> <p>Skilnaderna i namn- och titelbruket mellan de olika stånden behandlar jag också. Vissa intressanta företeelser, t.ex. användningen av dubbelnamn under denna tid, granskas närmare. Genom att jämföra materialet i Jacobina Charlottas dagbok och Airi Kartanos material från Mörskom konstaterar jag att variationen i användningen av dubbelnamn hos allmogen under denna tid inte är så entydig.</p> <p>I flera fall blir det fråga om en jämförelse mellan material och tider. För att förstå de olika företeelserna i dagboken måste man se dem i deras tidssammanhang. Därför är det nödvändigt att ge en beskrivning av de sociala strukturerna vid sekelskiftet 1700–1800, som t.ex. på hur ståndsindelningen fungerade, samt en förklaring på de tilltal och benämningar som används i dagboken.</p> <p>Syftet är att visa på ett namn- och titelbruk som var mycket strängt kringskuret och byggde på en lång tradition.</p> <p>Eftersom mycket av materialet i dagboken ger möjlighet till granskning, forskning och analys av också andra aspekter än de direkt onomastiska, ger detta mig möjlighet att bredda min analys. Många av mina källor är inte språkvetenskapliga på något sätt, men de har gett en förklaring till och en stabil grund för mina resultat.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Onomastik, namn, titlar, tilltal, Jacobina Charlotta Munsterhjelm		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kampusbiblioteket i centrum, e-thesis: https://ethesis.helsinki.fi/		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Innehållsförteckning

1 Varför Jacobina Charlotta Munsterhjelm?	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	10
1.3 Material och metod	10
1.4 Disposition	11
2 Samhället i slutet av 1700-talet	12
3 Jacobina Charlotta Munsterhjelm och hennes dagbok	13
3.1 Dagboken	13
3.2 Om Jacobina Charlotta Munsterhjelm, hennes omgivning och person	16
3.3 Teoretisk ram och terminologi	20
4 Namn och titlar på personer i dagboken	21
4.1 Stånden	21
4.2 Allmogen	24
4.2.1 Greta och Jacop	25
4.2.2 Brita Stina och Anna Cajsa	26
4.2.3 Nårrila hans	27
4.2.4 Rosvall och Lundström	28
4.2.5 Bullerskan och nämndemanskan	29
4.3 Präster och borgare	30
4.3.1 Fröken eller mamsell?	30
4.3.2 Societeten i Lovisa	32
4.3.3 Fru och mor	33
4.3.4 Vart tog ”herrarna” vägen?	34
4.3.5 Övriga titlar	35
4.3.6 Släktnamn	36
4.3.7 Soldatnamn	37
4.3.8 Borgerliga släktnamn	39
4.3.9 ”Svanar” och ”björnar” i Lovisa med omnejd	41
4.4 Frälset	43
4.4.1 Familjen	43
4.4.2 Släkt och vänner	44
4.4.3 Kusin eller icke kusin?	45
4.4.4 Rangordningen i tilltalet	49
4.5 Modenamn	49
5 Sammanfattning	51
6 Slutord	54
7 Litteraturförteckning	54

1 Varför Jacobina Charlotta Munsterhjelm?

För en ganska lång tid sedan gick jag på vad som kallades laudaturseminarium för professor Marianne Blomqvist. Det var ett seminarium i onomastik, namnlära. Jag hade alltid varit intresserad av namn, närmast deras etymologi och historia. Efter att ha diskuterat några rätt fantastiska förslag från min sida om vad mitt seminarieämne kunde vara, kom professor Blomqvist fram med förslaget om att närmare granska Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok, förkortad JCM i hänvisningarna. Jag kände inte till boken, men blev genast intresserad.

Ett antal år senare blev jag kontaktad av professor Blomqvist som frågade om jag kunde bearbeta min seminarieuppsats till en artikel i en Nordicapublikation, som skulle handla om namn. Detta skedde 1999. Sagt och gjort, artikeln kom till och nu, mer än två decennier senare bearbetar jag materialet till en pro gradu avhandling. Det blir lite som med de engelska brudarna, något gammalt, något nytt, något lånat och något blått. Vad det blå är, vet jag inte ännu. Kanske en stilla melankoli över tider som verkar vara så avlägsna från våra dagar, men som träder fram på ett förunderligt sätt på sidor fyllda av text skriven av en halvvuxen flicka, då för länge sedan.

1.1 Bakgrund

Under de senaste decennierna har intresset för den gustavianska tiden ökat allt mer. Det här gäller inte enbart den politiska historien, utan i allt högre grad social- och kulturhistorien (Ahokas 2010). Adeln och det högre borgerskapet ägnas ett ökat intresse. Det är mikrohistorien, den lilla vardagen som allt mer fångar forskarens intresse. En orsak kan tänkas vara den att seder och bruk i dessa kretsar i stor omfattning ligger till grund för våra dagars sedvänjor och att många av dem som forskar är kvinnor med ett intresse för det alldagliga, det triviala.

Det finns ett stort material från den här tiden. Bland de mest intressanta är dagböckerna och breven. Dagboken som litterär form är mycket gammal. Under renässansen uppstod den individcentrerade dagboken (Svenskt litteraturllexikon 1970: 368). Man skrev om tankar och känslor till skillnad från tidigare århundradens krigs- eller reseskildringar. Under 1600- och 1700-talet växer en helt egen genre av dagböcker fram, de mer privata, personliga. De som verkligen kan karakteriseras som dagböcker.

År 1970 gav Svenska litteratursällskapet i Finland ut Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok från sekelskiftet 1700-1800. Den kom ut på initiativ av Bo Lönnqvist som har försett boken med en omfattande beskrivning av dagboken, dess författare, hennes omgivning och tid. Dessutom har han sammanställt ett mycket fylligt register. Lönnqvist konstaterar själv att dagboken är rätt unik. Den omspanner knappt två år och handlar om det dagliga livet på en liten östnyländsk herrgård, Tavastby, i ett Finland som fortfarande är en del av det svenska riket.

I inledningen till dagboken har Lönnqvist gett en god bild av Jacobina Charlotta och hennes familj. Han hjälper läsaren att orientera sig i texten genom att i kommentarerna ge uppgifter om de personer som Jacobina Charlotta nämner. Bakgrunden till familjens historia och en kort beskrivning av hennes vidare öden kompletterar bilden.

Lönnqvist har tagit med ett syneinstrument upprättat vid sekelskiftet. (Ett syneinstrument är en officiell handling uppgjord av därtill tillsatta tjänstemän, t.ex. köpebrev, lagfart. I detta fall var det fråga om en officiell värdering av gårdens omfattning och värde. Den utfördes av häradshövdingen Christoph Kuhlberg, ekonomiedirektör Eric Wiberg, länets lantmätare Adam Ottelin samt några häradsnämndemän) (Lönnqvist 1970:13) Det ger en noggrann och tidsenlig beskrivning av herrgården. Det är många intressanta detaljer som avslöjas för en modern läsare. Föremål som inte mera brukas, måttenheter som har avskaffats, arbetsmoment och yrken som är helt okända för dagens läsare, räknas upp i detta noggrant och pedantiskt uppställda dokument. Dessutom omnäms där personer som man påträffar i Jacobina Charlottas text.

Uppgifterna om dagens Tavastby är relativt knapphändiga. På Kouvola stads egna sidor nämns Tavastby bara kort (www.kouvola.fi), likaså på Museiverkets sidor för bebyggda kulturlandskap (www.rky.fi). Gården torde vara i privat ägo idag, eftersom det inte finns någon mer detaljerad information.

Nikander, G. Tavastby gård (1914): SLS 240_113

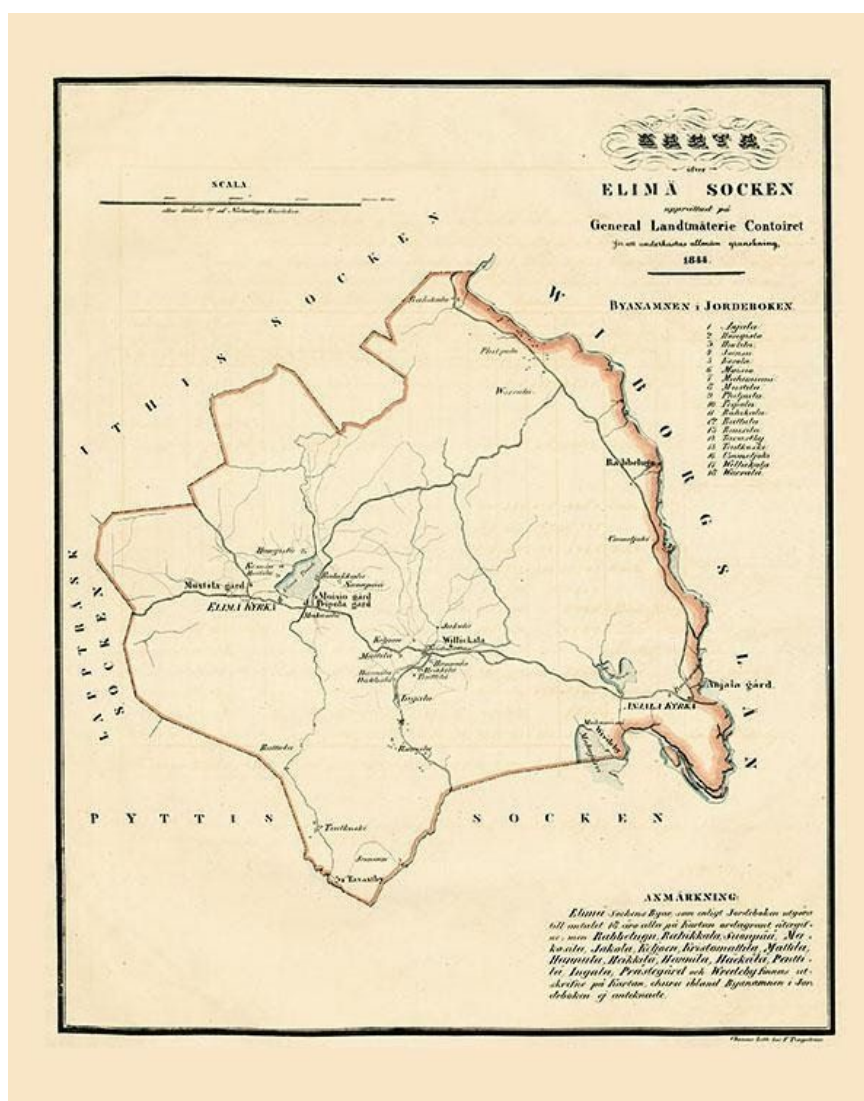
Jacobina Charlotta var en ganska grundlig ung dam och noterade noggrant allt som hände och skedde omkring henne. Hon skriver sida upp och sida ner om händelserna på hemgården och framförallt om vad hon själv gör. Hon reflekterar inte särskilt mycket över det som utspelar sig runt omkring henne. Hon uttrycker nästan inga känslor. Ett beskrivande exempel är mormoderns död som behandlas mest utgående från de yttre faktorerna, hur mormor såg ut efter döden, vilka som gästade huset, vad som tillverkades till begravningen. Av det kan man dra den slutsatsen att hennes dagboksskrivande var en del av hennes fostran. Johanna Ilmakunnas säger i sin artikel (Ilmakunnas 2013) att det är ganska tydligt att Jacobina Charlotta inte upplever skrivandet som en njutning.

Adelsflickorna fick, under den här tiden, för det mesta en anspråkslös boklig fostran. Det var pojkarna som fick läsa och studera. Beroende på var familjen placerade sig på rangskalan inom adelsståndet spelade också en stor roll. Ju ädlare bördan var, desto mer satsade man också på flickorna. Familjen Munsterhjelm hörde inte till högadeln, därom vittnar det att "söta far" hade äktat en icke-adlig dam, nämligen Ester Sofia Nohrström, dotter till bruksinspektorn på Strömfors bruk (Lönnqvist 1970:8) Familjen Munsterhjelm hade blivit adlad så sent som 1726 (Adelskalendern 1994), och hade inte ännu hunnit klättra så högt på rangskalan. Det kompensades av att Ester Sofias far var en förmögen man och lyckades placera alla sina tre döttrar i adliga äktenskap (Lönnqvist 1970:8) (Thelander&Tandefelt 2019:202) (Ilmakunnas 2013: 161, 169).

Flickorna skulle fostras till goda hustrur och mödrar. Att gifta sig ståndsmässigt och framför allt att bli mor var något som man eftersträvade. Mödrar hade en mycket stor makt och auktoritet. Hustrurna till högt uppsatta personer i samhället hade en stor både mental och ekonomisk maktposition. Det var frun i huset som bestämde över pigor, en stor del drängar och barnen. I en värld där männen var mycket borta, antingen på uppdrag av kungen, i en annan stad eller ett annat land, eller ute till fält, kom kvinnorna att axla ett stort ansvar hemmavid och besluta om omfattande ekonomiska åtgärder. (Vainio-Korhonen 2009: 154-179).

Jacobina Charlotta utgjorde inget undantag i detta fall. Hon fick en mycket grundlig uppfostran i sysslor som ansågs höra till en ung adelsflickas kompetens. Hon sydde, broderade, lappade, spann och arbetade med olika material, t.ex hår. Men hennes bokliga bildning var mer bristfällig. Hennes språk uppvisar tydliga tecken därpå. När hon börjar skriva sin dagbok är hon tretton år, men med moderna mått mätt skriver hon som en som gått bara några år i skolan. I sin artikel Adels arbete och vardag på 1700-talets svenska herrgådar (2013:164) skriver Johanna Ilmakunnas, att orsaken till Jacobina Charlottas mindre ambitiösa bokliga bildning kanske låg i det faktum att familjen såg hennes chanser på äktenskapsmarknaden som svaga på grund av hennes sjuklighet.

Trots allt det ovannämnda förekom ändå en del själslig bildning. Hon läser böcker. Böcker som var på modet på den här tiden. Dagboken nämner både Robinson Crusoe och Clarissa (Vainio-Korhonen 2009:154-179). Crusoe är ju naturligtvis Daniel Defoes apoteos till upplysningstidens människa, som klarar sig på grund av sin intelligens och kunskap. Clarissa däremot kan vara dels en fransk förlaga, med namnet Den nya Clarissas sannfärdiga historia av Leprince de Beaumont (Vainio-Korhonen 2009:154-179). Eller så är det frågan om Samuel Richardsons Clarissa från samma tider, en av de första stora romantiska romanerna från senare hälften av 1700-talet som förebådar den borgerliga romanens ankomst på 1800-talet.

Karta över Elimä socken 1844

Bilden tagen från Karttakauppa.fi – Ursprungligen utgiven av General Lantmeterie Contoret 1844

Jacobina Charlottas familj bodde på den lilla herrgården Tavastby i Elimä socken. Skolgången för flickor på den här tiden brukade begränsa sig till att antingen följa med eventuella bröders undervisning, då sådan gavs eller kanske, på större och rikare gårdar, undervisas i franska, musik och konversation av en guvernant (Vainio-Korhonen 2011:33). Jacobina Charlotta nämner varken informator eller guvernant, vilket inte nödvändigtvis betyder att sådana kanske inte har funnits. Den endast två år äldre brodern Otto Bernt var på Karlberg (officersskola utanför Stockholm, hette Kungliga Krigsakademien, idag Krigsakademin) under den tiden som dagboken omfattar. Några fler yngre söner fanns inte i familjen (Lönnqvist 1970:9).

Att stavningen, inte bara hos Jacobina Charlotta, utan överlag kunde vara mycket vacklande kunde bero delvis på avsaknaden av en norm. Dock måste påpekas att den under Jacobina Charlottas tid redan hade börjat stadga sig. Leopolds "Afhandling om Svenska stafsättet" utgavs 1801 i Svenska Akademiens handlingar, men det tog flera decennier innan den stavningsnormen för språket stabiliserades. Svenska Akademiens första grammatik utkom 1836 och efter det kan man se en normering av språket äga rum etappvis.

1.2 Syfte och frågeställningar

Jacobina Charlotta är mycket ordentlig i sina anteckningar om de personer hon träffar.

Hon uppvisar tydligt tidens formella bruk vid tilltal mellan personer inom adeln. Allt detta ger ett rikt material för att granska den tidens namn- och titelbruk, vilket är syftet med denna studie. Hur ter sig namnbruket mellan frälset och allmogen, mellan frälset och borgerskapet och hur benämner och titulerar man sina jämlingar inom adeln i slutet av 1700-talet på en liten herrgård i östra Nyland? Följer namnbruket tiden eller finns det avvikelser från det som var allmänt gångbart?

För att kunna göra detta, måste jag redogöra för samhällets sociala indelning och maktstrukturer på hennes tid. Den avviker nämligen mycket från dagens. Seder och bruk som

var allmänna i slutet av 1700-talet och långt in på 1800-talet känns väldigt främmande för oss. För att kunna förstå Jacobina Charlottas text, måste vi se henne i hennes egen omgivning.

1.3 Material och metod

Materialet till denna avhandling består av Jacobina Charlotta Munsterhjells dagbok. Den börjar i juni 1799, närmare bestämt den 8 och avslutas eller helt enkelt upphör i januari 1801. Dagboken gavs ut av Svenska Litteratursällskapet 1970 och materialet presenterades och kommenterades av Bo Lönqvist. Dagbokens transkription har gjort det möjligt att se på den också ur en personhistorisk vinkel.

Dagboken vimlar av namn. Och som det går med barn som skriver stavas samma namn på olika sätt olika gånger. Även tilltalen kan i viss mån variera från den ena gången till den andra. Vid en närmare läsning kan man dock konstatera att ju högre upp på samhällsstegen man kliver, desto färre variationer finns det.

Förutom själva namnen och titlarna har själva tilltalet, såsom det framkommer i en dagbokstext, gett upphov till forskning om forna tiders seder och bruk. Det har betytt att det som till att börja med var en onomastisk studie i namn och titlar, blev en tvärvetenskaplig dito med utvikare i kulturhistoria och socialhistoria.

1.4 Disposition

Jag inleder min avhandling med att i kapitel 1 kort beskriva varför jag överhuvudtaget kommit på att behandla Jacobina Charlotta Munsterhjells dagbok.

På grund av de stora skillnaderna i samhällsstrukturen jämfört med dagens situation, har jag valt att inleda med en kort allmän inblick i hur det var när dagboken skrevs. Detta behandlar jag i kapitel 2. Människan i sig har inte förändrats så mycket, men premisserna i hennes omgivning nog.

I kapitel 3 kommer jag till själva materialet för denna studie. Jag ser på Jacobina Charlottas dagbok såsom den rent fysiskt ser ut och till dagboksgenren i allmänhet under den aktuella tiden.

I kapitel 3.3. nämner jag den teoretiska ramen för min analys av Jacobina Charlottas dagbok. I det diskuterar jag namn- och titelbruket i JCM i relation till tidigare och nyare forskning.

Kapitel 4 om namn och titlar på personer i dagboken har jag indelat efter stånden, de var adel, präster, borgare och bönder. Det belyser både namn- och titelbruket på den här tiden. Vårt lite halvslarviga duande som riktas till både hög och låg skulle nog inte ha tagits emot särskilt väl på den här tiden, där barnen inte ens duade varandra eller sina föräldrar (Widmark 1995:212–224)

2 Samhället i slutet av 1700-talet

Politiskt och socialt kan man se slutet av 1700-talet som en brytningstid. Det gamla ståndssamhället höll på att vittra sönder, sakta men säkert. Ute i stora världen hade den industriella revolutionen redan tagit sina första steg i England. Frankrike hade skakats av den blodiga revolutionen, som höll på att ebba ut i en ny tyranni (Aubry 1962:563–564)

Sverige och Finland var ännu vid sekelskiftet 1800 ett strängt ståndindelat land (Carlsson 1970:55). Stånden var till antalet fyra. Trots att Gustav III i Förenings- och säkerhetsakten 1789 (Carlsson 1970: 193–195) hade påbörjat en för tiden unik ståndsutjämning genom att tillåta icke-frälse personer bekläda poster, som tidigare varit förbehållna adeln, hade denna process inte ännu, när dagboken skrevs, fått några mer synliga resultat. Det oaktat fanns redan då en med europeiska mått mätt större jämlikhet mellan adeln och borgerskapet. Därtill kommer att prästerskapet i vårt land i alla tider haft en stark politisk och kulturell ställning och sålunda utjämnat skillnaderna mellan de högre stånden. (Carlsson 1970:59-62).

Ståndssamhället hade så småningom växt fram under flera hundra år. Forskningen har också utvecklats och gamla sanningar har blivit reviderade. Adel och prästerskap tarvar knappast någon mer ingående förklaring, men borgerskapet kräver en liten en.

Borgare var strängt taget bara den som bodde i en stad och som erhållit burskap (SAOB:1924) (Harrison 2010).

Burskapet gavs av magistraten efter anhållan och rekommendation av välrenommerade borgare. Ursprungligen var det frågan om köpmän och hantverkare av olika slag. Med tiden kom dock begreppet borgare att luckras upp. Vid den här tiden uppfattades även andra grupper som bodde i städerna och utövade något yrke, ofta ett som krävde lång och grundlig utbildning, att räknas till borgerskapet även om de strängt taget inte tillhörde det. Det var fråga om läkare, jurister, lärare, en växande skara personer med någon form av teknisk utbildning samt en allt större skara tjänstemän. Ursprungligen kommer ordet borgare och begreppet som hör till från kontinenten, närmast Tyskland. Under den tidiga medeltiden bildades städerna ofta runt borgar som erbjöd skydd åt invånarna i staden. Borgarna var med andra ord de som hade rätt att söka skydd i borgarna. (Harrison 2010).

Jacobina Charlotta nämner ”ensiniören” Adam Ottelin på några ställen (JCM:51,91). Han var länets lantmätare och han tillhörde borgarståndet. Det är denna grupp av människor som i Frankrike hade räknats till det tredje ståndet och som varit initiativtagare till den stora revolutionen. Uppe i det kalla och avlägsna Norden hyste ingenjör Adam Ottelin knappast några väldigt revolutionära tankar.

I det avlägsna Finland och speciellt i östra Nyland torde livet ha gått sin gilla gång utan större åthävor. Det viktiga var att se till skörden och att förstärka försvaret. Man levde i ett gränsområde, för gränsen till den mäktiga grannen, Ryssland, gick alldeles granngårds vid Kymmeneälvs västra arm. Därav kom det sig att det i staden Lovisa vimlade av militärer. Svartholms fästning var en viktig del av kungarikets försvar mot öst.

På en lantgård som Tavastby levde man rätt tätt inpå varandra. Det är ändå knappast skäl att tro att en alltför stor fraternisering mellan gårdens husbonde och hans tjänstefolk eller allmogen i närheten hörde till det vanliga. Man märker detta i att Jacobina Charlotta, trots en

neutral och vänlig ton gentemot pigorna, oftare nämner sina gelikar (Thelander & Tandefelt 2019:202)

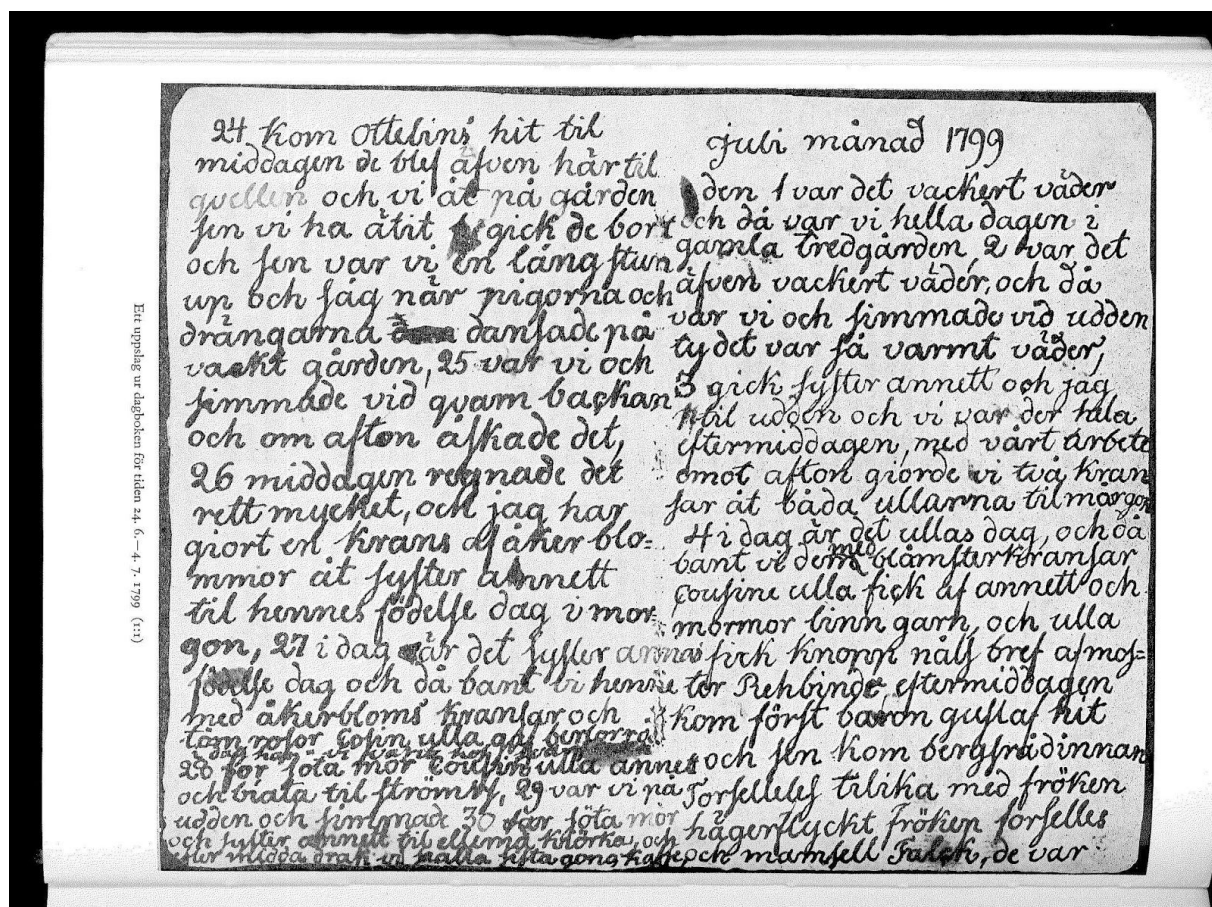
3 Jacobina Charlotta Munsterhjelm och hennes dagbok

3.1 Dagboken

“8 är det mulit väder och kalt, jag har äfven i dag läst helt och holle, det fiärde capitlet i min möllers katkes, eftermiddagen böriade jag egen at läsa det Femte kapitlet”(JCM:27)

Så här börjar dagboken, som omspanner tiden från den 8 maj 1799 till den 6 januari 1801 och består av 186 tättskrivna sidor. Jacobina Charlotta var 13 år då hon inledde sin dagbok och snart 15 då hon avslutade den. Eftersom dagboken tydligen har råkat ut för missöden under sin historia, är de sista sidorna svårlästa. Huruvida det har funnits en fortsättning vet man inte. I alla fall finns ingen bevarad. Dagboken kan indelas i tre tydligt urskiljbara delar. Den första är från början av maj 1799 fram till mormoderns död 12.2.1800. Därefter kommer en period då det inte sker särskilt mycket, utom bror Anders bröllop. I juli reser Jacobina Charlotta, syster Ulla, kusin Ulla och söta mor till Lovisa. I staden möter hon en stor skara av stadens borgare, tjänstemän och militärer. Deras namn fyller sidorna. Efter att damerna återkommit till Tavastby fortsätter det vanliga livet. I december 1800 reser familjen till Savolax för att fira jul. Dagboken slutar i praktiken i januari för de sista sidorna är oläsbara på grund av skador som åsamkats boken.

Angående sidhänvisningar till Jacobina Charlottas dagbok anger jag för enkelhetens skull alltid sidorna i Lönnqvists kommenterade upplaga, inte i den ursprungliga dagboken. Bo Lönnqvists kommentarer och bakgrundsredovisning har fått källhänvisningen Lönnqvist 1970 och själva dagbokstexten JCM, som är förkortningen av Jacobina Charlotta Munsterhjelm.

Uppslag i Jacobina Charlotta Munsterhjells dagbok från 24 juni 1799 – 4 juli 1799

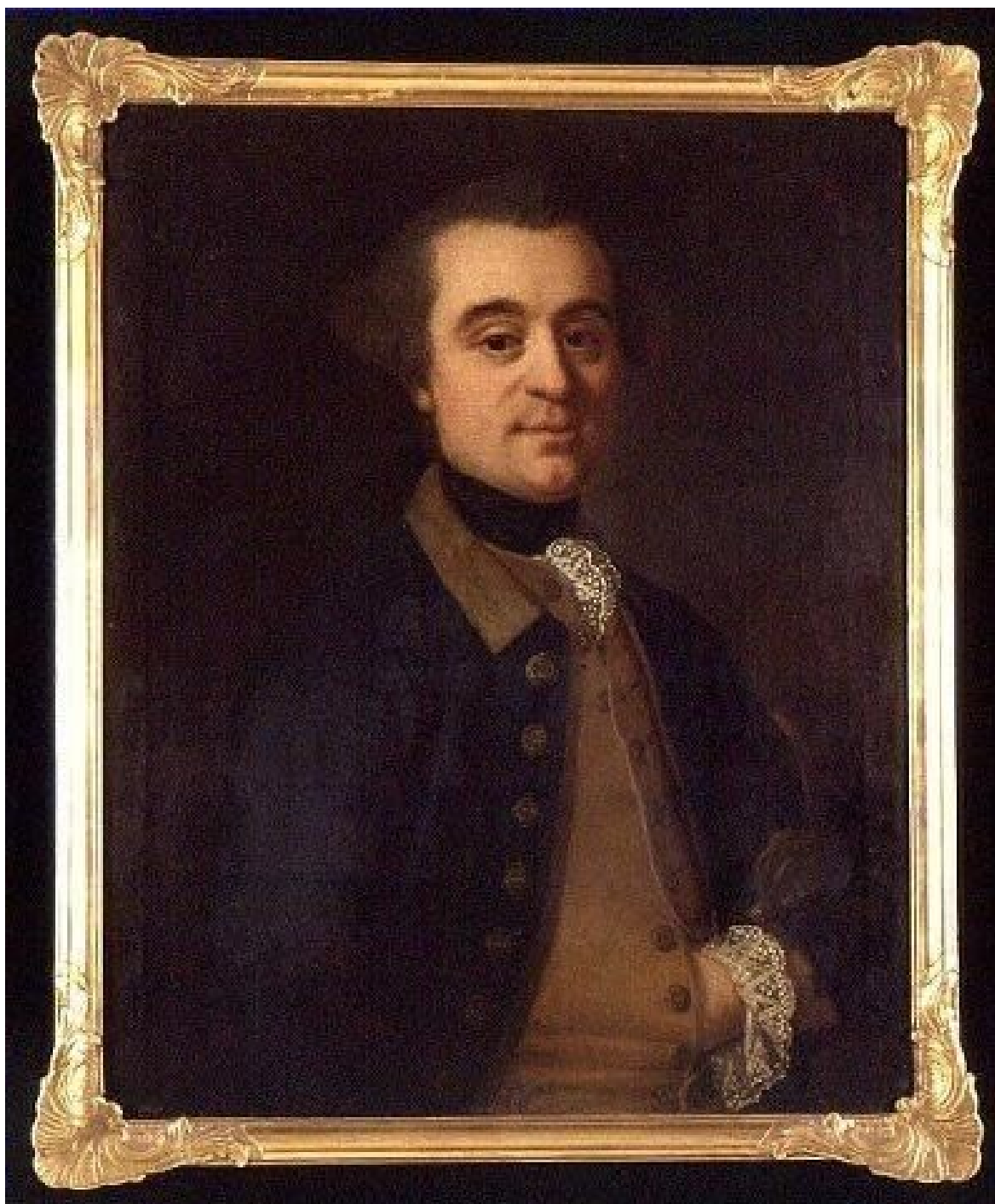
Bild tagen från Bo Lönnqvists redigerade upplaga 1970

3.2 Om Jacobina Charlotta Munsterhjelm, hennes omgivning och person

Under de senaste åren har en hel del forskning och litteratur angående denna tid och miljö kommit ut. Bland dem som forskat i den här tiden och speciellt Jacobina Charlottas dagbok hör Kirsi Vainio-Korhonen, Johanna Ilmakunnas, Henrika Tandefelt och Kerstin Thelander. Kirsi Vainio-Korhonen har givit ut bl.a. ett verk om Sophie Creutz, svärmor till Jacobina Charlottas bror Anders, samt ett om hans dotter Sophie Munsterhjelm och hans familj. Genom dessa verk har bilden av henne blivit mer tydlig. Bo Lönnqvist uttrycker det väldigt fint: ”författarinnan är en tonåring och mycket av det nedskrivna är sett med ett barns ögon”, (Lönnqvist 1970:7). Det är exakt så man upplever det och ju mer man läser Jacobina Charlottas små anteckningar desto större ömhet känner man för detta barn på gränsen till vuxenlivet som beskriver sin värld och sitt liv, inte kanske alltid språkligt rätt, men med en rörande plikttrögenhet.

Jacobina Charlotta Munsterhjelm föddes på gården Tavastby den 16 april 1786 (Lönnqvist 1970:7). Gården var och är belägen i Elimä socken vid stranden av Teutjärvi sjö. Idag är Elimä inkorporerad med Kouvola stad.

Jacobina Charlotta var näst yngst i en familj med nio barn. Äldsta brodern Anders Johan var tjugo år äldre och man anar en viss vördnad och beundran i den unga flickans hållningssätt till sin storerbror. Det är bror Anders som åker till Lovisa, som styr och ställer och handhar mycket av det löpande på gården. Systrarna Anna och Ulrika, lilla syster Beata och bror Otto, Jacobina Charlottas föräldrar, Anders Gustav Munsterhjelm och Ester Sofia Nohrström, visar och kusiner fyller dagbokens sidor (Lönnqvist 1970:8)

Porträtt av Anders Gustaf Munsterhjelm (1731 - 1801)
Oljemålning av Pehr Fjellström, Finlands Nationalmuseum, inv.nr. 30028:3.

Porträtt av Ester Sofia Munsterhjelm f. Nohrström (1748 - 1817)

Oljemålning sign. "Pehr Fjellström pin Stokh: 1769, Finlands Nationalmuseum, inv.nr. 30028:4.

Hos familjen Munsterhjelm vistades tidvis några mamseller som var avlägsna släktingar eller bara bekanta med familjen. Det var mamsell Ottelin (Lönnqvist 1970:12) och mamsell Fortelin (Lönnqvist 1970:12), m.fl. De behandlades och bemöttes dock som familjemedlemmar. De var viktiga och kunniga personer som bistod i livets alla skeden. T.ex. fungerar mamsell Fortelin som liksveperska när mormor har dött (JCM:76). Dessa mamseller, ogifta kvinnor i obestämd ålder, utan förmögenhet, var ett delvis tragiskt bevis på det strängt ständsindelade samhällets normer. De saknade ofta eget hem och flyttade från den ena bekanta familjen till den andra. Det finns egentligen inget som antyder att just de i familjen Munsterhjelm förkommande mamsellerna skulle ha varit så illa utsatta. Men även de av Jacobina Charlotta omnämnda mamselleran hjälpte till med olika sysslor i hushållet, de sydde och lappade, de bistod i barnens uppfostran, liksom vid syltning och bak. De var välsedda och i Jacobina Charlottas dagbok framträder de som välvilliga om dock rätt prosaiska husandar.

Att attityden till tjänstefolket knappast var särskilt högdragen eller nedlåtande visar de många små notiserna om pigorna med vilka flickorna leker, hur de kom till gården för att kläs till brud (JCM:28) och hur de av allt att döma också efter det de lämnat sitt herrskap vände sig till dem med sina bekymmer. Många av husets pigor var i samma ålder som Jacobina Charlotta och man anar ibland någon form av vänskap mellan fröken Jacobina Charlotta och de unga pigorna. Flickor i sina tidiga tonår som nojsar med varandra (Thelander & Tandefelt 2019:202).

Jacobina Charlotta själv får man egentligen inget grepp om. Hon är kameran som registrerar och beskriver, men utan att ta närmare ställning. Hennes dagbok är en krönika och som det ofta går med krönikörer förbleknar deras bild bredvid den som de beskriver.

Men kanske var det meningen. Hon skulle ju förkovra sig i sitt modersmål, lära sig skriva ett gott språk. De som läste hennes text ställde kanske inte så mycket krav på innehållet, språket var det som räknades.

3.3 Teoretisk ram och terminologi

Vid min analys av namnmaterialet i dagboken har jag förutom kommentarerna och registret i den kommenterade upplagan som Bo Lönnqvist gjort också stött mig på Marianne Blomqvists arbete *Från tillnamn till släktnamn i österbottnisk allmogemiljö* (1988) samt hennes *Personnamnsboken* (1993). Dessa två verk har jag utnyttjat då det gäller tidigare namnbruk, speciellt namnbruket på landsbygden. Roland Otterbjörks *Svenska förnamn* (1979) har fått belysa den historiska aspekten och namnens etymologi. Då det är fråga om de lokala förhållandena har jag gjort en del jämförelser med Airi Kartanos undersökning *Dopnamn i Mörskom under 400 år* (1983) och Olav Panelius uppsats *Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland* (1987). Perry Ahlgrens avhandling *Tilltalsordet ni* (1978) och Gun Widmarks artikel "Ers höggrevliga höga härlighet!" (1995), om svenskt tilltalsskick genom tiderna, ger en synvinkel på den problematiska tilltalsmekanismen speciellt i äldre tider. Blomqvists studie *Farfars Hilma och Kappas Emil* (1984), A.T. Ålanders artikel *Personbeteckningar i en svensk småstad omkring sekelskiftet* (1944) och V.E.V. Wessmans artikel *Om språkets förändringar* (1939) ger en förklaring till hur namn och namnkombinationer brukas och har brukats samt hur benämningar ändrar karaktär. Ann Mari Ivars artikel från 1997 i "Gadden, Näfven och Rossen" belyser också namnbruket i en gången tid väl, likaså Ebba Selenius artikel i *Studia anthroponymica Scandinavica*. De viktigaste resultaten i förhållande till min studie kommenteras och diskuteras i samband med att jag går igenom dagbokens namnbestånd i kapitel 3.

I kapitlet om *soldatnamn* har jag använt dels Olav Panelius artikel i *Studier i Nordisk Filologi* 65 från (1984) och Pirjo Mikkonens artikel på nätet www.genealogia.fi/nimet/nimi32s.htm från (1986). De här två texterna får komplettera varandra.

Utöver de direkt namnvetenskapliga arbetena, har jag utnyttjat olika slag av uppslagsverk, allmänna historiska verk, samt personhistoriska arbeten. Här några för att nämna: Adelskalendern, Svenskt Litteraturhistorisk lexikon och Carpelans Ättartavlor. Harald Hornborgs (1925) forskning om släkten Heintzius och Carl Erik Thors (1984) skrift om lärda släktnamn i Finland gav ytterligare information.

När det kommit till de många intressanta detaljerna kring herrgårdslivet i allmänhet och unga flickors liv i synnerhet har jag utnyttjat kunskaperna i Kirsi Vainio-Korhonens *Sophie Creutz tid* (2011) i översättning av Camilla Frostell och samma författares verk *Suomen herttuataren arvoitus* (2009). Dessutom har artiklar som Johanna Ilmakunnas *Adelns arbete* (2013) och Kerstin Thelanders och Henrika Tandefelts artikel *Språklig variation i en östnyländsk adelsfrökens dagbok 1799–1801* (2019) Riitta Rajasuus avhandling om dopnamnen i Uleåborg, Kuopio och Åbo (2013) har gett intressanta infallsvinklar. För den historiska basen har jag utnyttjat Sten Carlsson och Jerker Roséns *Sveriges historia* delarna 1 och 2 (1970). Nils Erik Villstrands *Riksdelen i Finlands svenska historia 1560-1812* (2009) har också varit till ovärderlig hjälp.

I min studie är följande termer centrala:

Förnamn använder jag då det är fråga om dopnamn, kortformer, hypokorismer och smeknamn av de samma.

Släktnamn kallar jag ett namn som läggs till förnamnet och som alla medlemmar i en familj bär. Eftersom släktnamnsbruket inte vid den här tiden ännu var vanligt bland allmogen, kan det i vissa fall röra sig om *tillnamn*. Men eftersom det är fråga om få personer och namnen är sådana som är mer allmänna idag har jag valt att använda en enda term för den här gruppen av namn, nämligen släktnamn. (Jfr däremot Blomqvist 1988:22 f.; 1993:11.)

Gårdsnamn använder jag som en övergripande term för ‘namn på gårdar, hemman och torp’ (jfr däremot Blomqvist 1988:26 f.). Detta beror på att det i denna studie inte är relevant om gården som nämns i dagboken tillhör en besutten eller obesutten.

4 Namn och titlar på personer i dagboken

4.1 Stånden

Under långa tider, egentligen ända fram till 1906, var samhället indelat i stånd. Ett stånd kunde karakteriseras som ”samhällsklass”, med den skillnaden att det var delvis tvingande, något man föddes till. Det var alltså inte självvalt. Gränserna, eller om man så vill kalla dem, klyftorna, mellan stånden var ofta djupa och präglade det dagliga livet i hög grad. Orsaken låg mycket i att man uppfattade ståndsindelningen som en gudomlig inrättning, något som inte var skapat av människan utan var Guds ordning. Att protestera mot denna av Gud instiftade samhällsordning var att resa sig mot religionen och Gud, alltså en mycket allvarlig sak. Denna tanke ingick i Edmund Burkes politiska konservatism (Carlsson 1970:290), och den kom att prägla det konservativa tänkandet för minst ett sekel framåt.

Sverige och Finland hade fyra stånd, adel, präster, borgare och bönder. Ståndsindelningen utvecklades så småningom under medeltidens lopp (Tarkiainen 2008: 153-159) och (Rosén 1969: 144-146). I det övriga Europa delade man in samhället i adel, präster och tredje ståndet.

Adeln var det ståndet som hade makten, såväl den politiska som den ekonomiska. För att tillhöra adeln krävdes att man var av adlig börd, dvs. familjen hade ett adligt namn, var inskriven på Riddarhuset, eller, som i fallet av inflyttade adelsfamiljer, s.k. icke-introducerade, hade åtminstone en vapensköld att visa upp. Adelns uppbyggnad var strängt hierarkisk. Högadeln skilde sig både då det gällde politisk och ekonomisk makt från lågadeln, som i många fall hade samma status som prästerna eller det högre borgerskapet. Till högadeln räknades grevar och friherrar. Lågadliga titulerades ”herr”.

Prästerna utgjorde ett eget stånd. Det här kan ses som en rest av den katolska tiden. Prästståndet betydde i princip att medlemmarna var enbart präster. Men i och med att reformationen införde nya regler då det gällde prästernas civilstånd, måste man räkna med att också prästernas familjer och därmed också deras avkomma tillhörde detta stånd. Det kommer tydligt fram i notiser som ”prästson” eller ”prästdotter”.

Prästerskapet är tillika med borgerskapet det mest öppna och rörliga av stånden. Efter det att Åbo Akademi hade grundats 1640 kom antalet inhemska präster att öka. Strömmen från den mer välmående allmogen uppåt mot prästståndet gjorde att ståndscirkulationen så småningom blev mycket livlig (Carlsson 1970:72), (Villstrand 2009: 77–80) Gången var i stort sätt följande: ett välmående hemman skickade en son till akademien för att utbildas till präst. Hans avkomma hörde tillika med honom till prästståndet osv. Detta ledde småningom till ett stort nätverk av prästsläkter som var sinsemellan befryndade. Detta stånd kom så småningom att få alldeles egna drag då det gällde namnbruket.

Ståndscirkulation innebär att man antingen arbetar sig uppåt till ståndet som finns ovanför en eller faller neråt till ståndet under en eller ännu lägre. Finland och Sverige utmärks av en osedvanligt livlig ståndscirkulation. Samma fenomen finns inte i det övriga Europa där faderns yrke ofta tenderade att gå i arv till sonen (Villstrand 2009: 77–82).

Borgarnas stånd hade också medeltida rötter. Borgare blev man genom att erhålla burskap i en stad. Under medeltiden och ännu länge in i nya tiden präglades handeln av en sträng reglering. Handel fick idkas endast i städer och av borgare. Detta begränsade näringen mycket och bidrog till att hålla stånden avskilda från varandra en lång tid. I slutet av 1700-talet ökade borgerskapets makt både ekonomiskt och småningom också politiskt. Den växande välfärden överlag, utrikeshandeln och de nya innovationerna gav städernas borgare möjligheter att skapa sig nya sfärer. När det bottniska stapeltvånget äntligen upphävdes, 1765, kunde kuststäderna i Finland börja idka handel på en bredare bas. Speciellt gällde detta tjärhandeln som på grund av Englands växande ställning som sjöfartsnation och kolonialmakt ökade mycket.

Det bottniska stapeltvånget (SAOB) gick i korthet ut på att kuststäderna vid Bottniska viken norr om Stockholm och Åbo inte fick idka utrikeshandel. Restriktionen uppstod redan under medeltiden med stadfästes under Gustav II Adolfs tid i början av 1600-talet. Upphörde 1765 och gav sålunda möjligheten för de små städerna att öppna sin handel mot städer i andra länder.

Allmogen bestod till största delen av den obesuttna befolkningen ute på landsbygden och tjänstefolket inne i städerna. Reformerna som infördes under Gustav III:s tid, speciellt Förenings- och Säkerhetsakten gav allmogen ett uppsving, men redan tidigare reformer hade gett allmogen ökad rätt att äga mark. (Carlson 1970:193-198)

Industrialiseringen, som sätter igång alldeles i slutet av 1700-talet, skapade en ny del av det lägstaståndet, fabriksarbetarna. Detta var dock inte aktuellt under Jacobina Charlottas tid.

I takt med utvecklingen började ståndindelningen luckras upp. Men ännu i slutet av 1700-talet fanns den stränga indelningen ute på landsbygden i östra Nyland.

I Tavastby bestod adeln av herrskapet Munsterhjelm och andra adelsfamiljer på orten samt officerare som hade sina boställen där. Jacobinas vänkrets bestod till huvuddelen av barn till adelsfamiljer på orten, samt släktingar.

I det följande tar jag upp en del personnamn som förekommer i dagboken. Jag har kategoriserat dem under de olika stånden, för att kunna visa skillnaderna i namn- och titelbruk på denna tid.

4.2 Allmogen

Det gamla ordet *allmoge*, som är ett gammalt ord för folk, allt folk, massan, kom att småningom beteckna landsortsbefolkningen. Detta skedde under senmedeltiden då borgarna blev ett eget stånd för städerna och frälset kom att innefatta adeln. (SAOB) Allmogen utgjorde sålunda ett eget stånd, bondeståndet. I svenskan används ordet för att dels beteckna folket, men också ståndet. Det motsvarande ordet på finska *rahvas* används däremot enbart om folket.

På Tavastby gård var kontakten mellan herrskapet och ortens allmoge av allt att döma naturlig och otvungen. Ståndsskillnader fanns, men uppfattades som självklara och som en gudomlig ordning som man inte fick störa.

I Jacobina Charlottas dagbok finns många allmogepersoner nämnda. Umgänget med ortens bondebefolkning var givet redan därför att näringen var den samma. Tavastby gård var ett jordbruk liksom de omkringliggande hemmanen. Många av de gårdar som nämns i dagboken hörde dessutom till Tavastby, antingen som frälsehemman eller som torp.

4.2.1 Greta och Jacop

Den 14 maj 1799 skriver Jacobina Charlotta följande:

”iorde jag gretas’ nåldyna som jag skall sienka henne i mårgon” (JCM:27).

Greta var piga på Tavastby. Detta och andra liknande belägg är exempel dels på tidens sed att kalla ogifta kvinnor ur allmogen vid förnamn, dels den otvungna och antagligen hjärtliga atmosfär som rådde mellan herre och tjänare på gården. Pigorna hette Batseba, Eva, Greta, Hedda, Lisa, Lovisa, Anna Lisa, Brita Stina och Maja Lisa. (Blomqvist 1988:105)

Pigorna och de gifta kvinnorna ur allmogen som nämns, har bara till en liten del samma namn som de adliga fröknarna och fruarna. Greta har högst antagligen döpts till Greta och inte Margareta. Hennes namn i en adlig familj kunde kallas för Greta, men var nog döpt till Margareta. Kristina förekommer i båda grupperna, men det är mer sällan en adlig fröken kallas för Stina.

Antagligen för att skilja på pigor med samma namn talas det om hus greta, köks eva och lagårs lisa. De yngre ogifta drängarna kallas också vid förnamn (jfr Blomqvist 1988:101). När de blir äldre och i vissa fall då de gifter sig förändras benämningen.

Också en del pojkar från närbelägna gårdar och torp kallas vid förnamn. De heter bl.a. Jacop, Johan, Mats, Matte, Abraham och Augustinus.

Av de ovannämnda förnamnen fäster man sig osökt vid de gammaltestamentliga namnen: Batseba, Eva, Abraham och Jacop. Namnet Augustinus är inte bibliskt men förknippas däremot starkt med kyrkohistorien. Enligt Otterbjörk (1979:21) var de bibliska och kyrkohistoriska namnen redan tidigt i användning i Finland. Han nämner även Batseba, ett namn som knappast används i våra dagar. Däremot är Eva ett vanligt namn nuförtiden och har redan länge varit omtyckt. Evas väg har dock varit stenig eftersom namnet en lång tid undveks med tanke på att bibelns Eva var den stora synderskan som fått människosläktet på fall. Att det just är Gamla testamentet (översatt 1541 i Gustav Vasas bibel) som är inspirationskälla till namngivningen torde hänga ihop med den stränga ortodoxin (= renlärlighet) Man krävde total lydnad inför den kyrkliga överhögheten och bibelns ord. Straff utdelades åt dem som inte följde påbuden. Detta präglade det kyrkliga livet långt in på 1700-talet (Villstrand 2009: 209-217)

4.2.2 Brita Stina och Anna Cajsa

“.... de har äfven idag skurat golverna och då hittade anna lisa min silver finger bår...” (JCM:32)

“...maia Lisa har ock i dag varit här med maia stina...” (JCM:27)

Bland tjänsteflickorna på Tavastby fanns flera som bar dubbelnamn. Jacobina Charlotta nämner Brita Stina, Anna Kajsa, Maja Stina, Anna Cajsa osv. Detta väcker en del frågor eftersom det finns forskning som hävdar att dubbelnamn inte användes av allmogen på 1700-talet. Dessa unga kvinnor som Jacobina Charlotta nämner torde dock ha varit födda på 1770- och 1780-talen, vilket talar för att, modet antingen hade ändrats hastigt eller så fanns det andra faktorer som förklarar fenomenet.

Riitta Rajasuu har i sin doktorsavhandling granskat dopnamn från Åbo, Kuopio och Uleåborg i mitten av 1700-talet och hundra år senare. Hon hittade få belägg för dubbelnamn bland

allmogen i 1700-talsmaterialet, speciellt i Kuopio och Uleåborg, (Rajasuu 2013:116-121) Det intressanta är att i alla tre städer fanns gott om stånds personer som kunde ha agerat exempel vid namngivningen. Hennes forskning sträckte sig dock bara till mitten av 1700-talet och namnbruk kan växla mycket snabbt.

Airi Kartano (1983) har i sin forskning från Mörskom granskat dopnamn under 500 år. Hon har hittat icke-adliga dubbelnamn från 1700-talets mitt i sitt material (Kartano 1983: 144-149). Dessa har alla haft en anknytning till en herrgård, i detta fall Mörskom gård. Vi vet från andra områden såsom jordbruk, teknik, mode, mat och språkbruk, att herrgårdarna påverkade sin omgivning mycket kraftigt. Herrgårdens kultur syntes i närsamhället mycket tydligt och verkade länge.

Bland frälsesläkter dyker flernamnssystemet upp redan i slutet av 1500-talet (Otterbjörk 1979:33; Blomqvist 1993:54). Senare tränger denna sed in också hos allmogen och, som så ofta, blir flickorna ”försökskaniner”. Moderna namn och från tidigare generationer avvikande bruk tillämpas först på dem. Förklaringen var att man uppfattade pojkarna som de som skulle ”bära namnet vidare”. Pojkarna fick namn som burits av anfäder, men flickor kunde få nya fantasifulla namn. Detta bruk gällde inte bara de övre samhällsklasserna utan var en allmänt förekommande sed.

Bland Jacobina Charlottas väninnor och släktingar förekommer dubbelnamn, men huruvida de användes i praktiken verkar oklart. Eftersom Jacobina Charlotta är synnerligen korrekt även i sin personliga dagbok, talas det om fröken eller herr eller så hänvisas det till deras officiella titel, såsom grevinnan eller majoren etc. Mera sällan nämns någon förutom familjemedlemmar eller nära släktingar med förnamn och då ofta med ett syster eller bror eller cousin/cousine framför.

4.2.3 N rrila hans

Gårdarna gav folket namn, då som nu. Sundila hustrun, ristola Anna Cajsa eller l gars greta (JCM:40, 45, 80) nämns som namn på bondkvinnor i grannskapet. Beläggen följer samma mönster som Blomqvist omnämner i sin studie Farfars Hilma och Kappas Emil (1984). Det  r fråga om konstruktioner med framförställt gårdsnamn i genitiv. Sundiala var ett av Tavastbys frälsehemman och Ristola ett av torpen. N rrila hans och n rila flickorna följer samma mönster. Norrila var ett hemman i Näsby i Strömfors (JCM:28, 36, 92).

“...kom n rila hans hit...”

Ibland är det inte ett gårdsnamn utan ett släktnamn som st r framför förnamnet, såsom i fallen Skarins Elsa och k jjens Ulla.

“...var vi in hos kojala Fredricks...” (JCM:61)

I fallet Kojala Fredricks avses en hel familj. Detta bruk är vanligt fortfarande, speciellt på landsorten (Blomqvist 1984:17-26)

Spr kgr nsen gick väster om Elimä, såsom den gjort hela tiden. Många av gårdens pigor och drängar var antagligen från början finskspråkiga, men klarade sig på svenska. Det fanns säkert enstaka svenskspråkigt t janstefolk, men det har vi inte någon exakt uppgift om. Eftersom Elimä gränsar till Lappträsk och Strömfors, som hade en betydande svenskspråkig befolkning och har det fortfarande, kan man kanske kalla orten f r en kontaktzon enligt Villstrand (Villstrand 2009:119-125) Det förklarar de många g rdsnamnen på finska, exempelvis Kujala, Norrila, Ukkola,  ij l  etc.

4.2.4 Rosvall och Lundström

 lander (1944:210 f) nämner att bruket av släktnamn endast gäller m n. I dagboken nämner Jacobina lunroth, antagligen avseende Nicolaus Adolph Lönroth, betjänt på Tavastby, drängen Anders Rosvall som kallas rosvald och drängen Rönholm, r nh lm (JCM:32, 36, 81). Detta bruk var länge gångbart hos oss, speciellt ute på landsbygden (Selenius 1985:105).

Jacobina g r dock ett undantag: en av gårdens pigor kallar hon en gång vid släktnamn, nämligen pigan Lovisa  mstr m. I oktober 1800 skriver hon ”kom Lovisa Ymstr m hit”. Det

intressanta här är att Jacobina Charlotta i ett tidigare skede, dvs. i juli 1799, kallar Lovisa Ömström vid enbart förnamn. Varför blir hon plötsligt så formell? Kanske hon hade fler Lovisor i sitt umgänge?

En annan av pigorna, Stina Lundström, omtalas indirekt med sitt släktnamn då Jacobina i december 1799 skriver ”kom Lundströms mor hit”. Detta sätt att benämna har varit gångbart på landsbygden långt in på 1900-talet (Selenius 1985:111). Att märka är dock att Lundströms mor benämns genom sin man Lundström.

Panelius (1987:95 f) nämner i sin artikel om tillnamn bland allmogen i Borgå socken både Lundström och Rosvall som allmogenamn. Man kan gott tänka sig att situationen var den samma i Elimä. Däremot finns inte namnen Rönholm, Lönroth eller det ovanliga Ömström med i Panelius lista. Den omfattar material från kommunionböcker 1749–1776 och är sålunda en aning tidigare än dagbokens tid.

Ålander (1944:198) nämner en namntyp som består av hustruns namn + makens namn, ex. Lotta Frans, Selma Herman. Ett sådant fall finns även i dagboken, även om man kan diskutera ifall det är helt överensstämmande med Ålanders exempel, eftersom det är fråga om ett genitivuttryck, nämligen Evas Erick (JCM:61). Observera att det här är frågan om Erik, inte om Eva. Den före detta pigan Eva Ersdotter hade gift sig med dragonen Erik Lustig. Förklaringen är förstås att Eva var mer känd för Jacobina Charlotta än Erik, därför benämns han efter henne.

4.2.5 Bullerskan och nämndemanskan

Då pigan Hedda Johansdotter gift sig med soldaten Nyström, kallas hon nyströmskan (JCM:41). Även andra gifta kvinnor i omgivningen kallas på samma sätt. Bysmeden Abraham Keijs hustru går under benämningen käiisskan och hustrun till tidigare inspektorn på Tavastby, Anders Buller, kallas bullerskan (JCM:28, 77). Ålander (1944:203) nämner detta bruk hundra år senare, och man kan konstatera från vår egen tid att bruket inte är helt försvunnet. Särdeles många benämningar på -ska när det gäller kvinnor gifta med män med ett namngivet yrke förekommer dock inte i dagboken. Två värda att nämna är möllnerskan och

nämndemanskan (JCM:56, 81). Även de följer det gängse bruket som fortsätter långt in i vår egen tid.

Till skillnad från namnen på personer ur de tre andra stånden använder Jacobina Charlotta nästan uteslutande förnamn om allmogen. Namnbruket i Elimä i slutet av 1700-talet stämmer till stora delar överens med namnbruket i grannsocknen Mörskom från samma tid (Kartano 1983). Jacobina Charlotta brukar vanligen kortformerna av namnen, såsom man gjorde och fortfarande gör. Katarina blev Kajsa, Kristina blev Stina osv.

4.3 Präster och borgare

Som redan tidigare nämdes hade Sverige en fyrståndindelning. Präster och borgare kom mellan allmogen och adeln. Prästerskapet var socialhistoriskt såintressant att förutom att man föddes inom sitt stånd kunde man också uppnå det utan en direkt handling från kungamaktens sida. Den vanliga ståndscirkulationen under 1700- och 1800-talet var att gå den ”lärd vägen”. Att bondpojkar studerade till präster var inte någon ovanlig sak. Faktum är att Sverige och därmed också Finland hade den livligaste ståndscirkulationen under äldre tider. Den konservativa kulturen att följa faderns yrke var mycket större redan i Danmark på den tiden. Sonen fortsatte faderns yrke, medan man norr om Öresund gärna satsade på den lärda banan om det fanns möjligheter. (Carlsson 1970:72), (Villstrand 2009: 77-80).

Detta kom också att påverka namnbruket hos prästerna redan på 1500-talet, det som vi fortfarande ser effekterna av i dag.

Jag har valt att behandla andra och tredje ståndet under samma rubrik. Även om det rådde en viss skillnad i släktnamnens härstamning, bl.a. på grund av Åbo Akademis inflytande, var namnskicket ganska lika i de två stånden och vid denna tid hade prästers och borgares namnskick flutit samman.

4.3.1 Fröken eller mamsell?

I Jacobina Charlottas dagbok förekommer flera mamseller. De omtalas som mamsell Alm och mamsell Ottelin, mamsell Fortelin och mamsell Falck. En del av dessa ”mamseller” hade en mycket viktig ställning i den Munsterhjemska familjen. Av allt att döma fungerade de som ambulerande allt-i-allon. De klädde till brud och svepte lik, de sydde och hjälpte till. Överhuvudtaget tycks dessa lite äldre ogifta kvinnor väl ha fyllt sina uppgifter hos de olika adliga och icke-adliga familjerna på orten (Thelander&Tandefelt. 2019:203).

Då Jacobina Charlotta reste till Lovisa för att dricka brunn (se nedan) för ”sin onda sida” träffade hon flera av stadens borgare. Bland dem fanns många ”mamseller”, men även en del ”fröknar” förekom i omgivningen, både i Lovisa och hemmavid.

Att adliga ogifta kvinnor titulerades fröken var redan ett invant begrepp vid denna tid. Bruket av fröken bland adeln tar sin början redan i slutet av 1600-talet (SAOB). Benämningen mamsell är mindre rätlinjig. På grund av det starka inflytandet från franskan började man bruka ordet mademoiselle för ogifta adliga damer på 1600-talet. Då uppstod en situation där man hade två parallella titlar för icke-gifta kvinnor inom adeln. Så småningom löste man tituleringsfrågan genom att kalla adelsdamerna fröken och ”bättre” ogifta fruntimmer ur de ofrälse stånden, här prästerskapet och övre borgerskapet, mamsell. När ordet mamsell genomgick en ”inflation” och ogifta damer med icke helt tadelritt rykte började kalla sig mamsell, förföll titeln och fick i slutet av 1800-talet en ganska suspekt prägel (Wessman 1939:12). I samma takt tilltog fröken-benämningen så att den kom att omfatta alla ogifta kvinnor bland adel, präster och borgare. Ute på landsbygden var bruket ett annat. Fröken ansågs länge som tecken på struntförnämhet ifall en bygdens dotter kallade sig så.

Hos Jacobina Charlotta är distinktionen redan alldeles klar. En del kallas sålunda för mamsell och andra för fröken. Då man vet vilka personer det är fråga om ser man att en gradering finns. ”Mamsellerna” är lägre ner på rangskalan, medan ”fröknarna” är döttrar till personer med hög samhällelig ställning, även om de inte tillhör frälset.

Anna Maria Lenngren, en av de första kvinnliga författarna som nådde ryktbarhet, har givit en god bild av bruket i slutet av 1700-talet i sin dikt ”Grevinnans besök”.

Lovisa begapade frökens garnering
och bjäfsset kring kjortel och barm
med spekulation på en dylik stoffering
till granngålsammansellernas harm.

(Svensk dikt 1995:158f)

4.3.2 Societeten i Lovisa

“...för midagen for Anna lisa til stan (Lovisa min. anm.)för at föra våra kjärl til dit ty imorgon reser söta mor Cousine Ulla syster Ulla och jag till stan för at dricka brun...” (JCM. 67)

“... reste vi lil Lovisa klockan tri om efter middagen och koc: precist siu om aftonen kom vi fram, då for vi först up til vårt qvarter och sen gick vi til Lindströms ...” (JCM. 67)

På sommaren 1800, närmare bestämt 10 juli reser Jacobina Charlotta, söta mor, kusin Ulla och syster Ulla till Lovisa för att dricka brunn. Brunnsdrickandet hade blivit en populär sysselsättning bland Europas adel och högre borgerskap mot slutet av 1700-talet. Den gamla badtraditionen från det romerska rikets dagar hade försvunnit under medeltidens pestepidemier och nya tiden syfilissmittor. Reformationen gjorde sitt till, då nakenhet överlag sågs som något fruktansvärt syndigt. I slutet av 1600-talet började en ny fas i.o.m. att hydroterapi (hydro=vatten, terapi=vård) gjorde sitt insteg i den svenska medicinen. En av pionjärerna på området var Urban Hjärne, som tillsammans med friherre Gustaf Soop grundade Medevi brunn i Östergötland 1679 efter mönster från kontinenten. (Svenskt biografiskt lexikon)

Förutom att det var ett nöje för herrskapet från Tavastby att besöka Lovisa och umgås med stadens societet, så fanns det en klar medicinsk orsak. Jacobina Charlotta hade en “ond sida”. Vad det egentligen handlar om framkommer inte klart, men hon vårdas av läkare som kommer för att operera en böld som hon har på bröstet, “skar den” (JCM:70).

Sällskapslivet är trots bölder och annat på topp. När man läser de några sidorna som berättar om besöket i Lovisa, blir man anfådd. Det är en sådan ruljans med middagar och danser, så man får bölder med mindre! Det intressanta är alla dessa namn på historiska personer och släkter som fortfarande verkar i vårt samhälle.

Redan den 11 juli gör herrskapet från Tavastby bekantskap med mamsellerna Bruun. De var antagligen döttrar till avlidne handelsmannen Erik Bruun. Tituleringen "mamsell" anger att frågan är om icke-adliga personer. Sen kommer "fru Ekmark", därefter igen "mamsellerna Lindstöm", vilka antagligen höll någon form av pensionverksamhet, eftersom man första dagen äter "qvelsvar" (JCM:67) hos dem.

"...kom öfverste hägerflykt hit lillika med fröken...men Fröken hägerflyckt var kvar..." (JCM:70)

Den 23 juli är den första anteckningen med titel om en adelsfröken i Lovisa. Före det har naturligtvis systrar och kusiner och "cousiner" fladdrat förbi på sidorna. Men fröken Hägerflycht var en ny bekantskap och benämndes därför helt korrekt "fröken".

Den 1:sta augusti skriver Jacobina Charlotta följande:

"ährnstolpen och ängström..." (JCM:72) och

"Cherpenkjer..." (JCM:73)

Det är frågan om Fredrik eller Lorenz Ehrenstolp och Magnus Wilhem Charpentier.

Eftersom Jacobina Charlotta inte sett namnet Charpentier skrivet, eller det måste vi utgå ifrån, har hon stavat namnet så gott hon kunnat. (Thelander & Tandefelt. 2019:211)

Allmogen lyser med sin frånvaro på sidorna om Lovisa. Det är närmast tjänstefolket från Tavastby som nämns, pigor och drängar, som följt med för att hjälpa till och sköta de löpande sysslorna, medan herrskapet vårdar sin hälsa.

4.3.3 Fru och mor

Gifta kvinnor omtalas i Jacobina Charlottas dagbok antingen som fru eller mor. Madam förekommer på ett ställe. Den 27 december 1799 nämner Jacobina Charlotta bullers madam. På andra ställen i dagboken talar hon om bullers mor (JCM:28) eller bullerskan med hänvisning till samma person. Varför hon plötsligt använder en annan titel kan man bara spekulera i.

I slutet av 1700-talet var det redan klart att borgerskapets gifta kvinnor kallade sig fru. Ordet madam begagnades om småborgerskapets kvinnor. Mor var en lantlig benämning på gifta kvinnor av bondestånd och höll sig långt in i vår tid (Wessman 1939:14 f.). Jacobina Charlotta talar också om fodmor (JCM:32), när hon avser hustrun till drängfogden.

Hos Carl Michael Bellman finns en hel del madamner. De hör knappast till de ”rika och vackra” i samhället. Ett exempel är i Fredmans epistel N:o 79:

Krögarmadammer raska,
stärken mig på min resa
när jag till fädrens aska
samlas skall i natt.
(Svensk dikt, 1995:105)

4.3.4 Vart tog ”herrarna” vägen?

Av det ovan nämnda kunde man tro att Jacobina Charlottas värld befolkas av enbart kvinnor. Men så är inte fallet. Det finns många män. Flera av dem högt uppsatta. Men enligt tidens sed benämner hon dem i sin dagbok med deras officiella titlar. Hon talar om greve och baron.

Hon talar omkruigsråd och andra titlar och benämningar inom armén. Det vanliga på den här tiden var, att männen tjänstgjorde inom armén. Civila yrken bland adelmän var inte så vanliga ännu då. Dessutom låg Tavastby långt från Stockholm, huvudstaden, och betecknades av den verksamhet som var närmare för ett gränsområde, nämligen försvaret. Titeln eller tilltalet "herr" användes på 1700-talet ofta framför titeln, ex. Herr Professorn (SAOB) och vid tilltal. I en dagbok riktar man sig ju inte direkt med ett tilltal, utan man berättar.

De som Jacobina Charlotta omtalar enbart med släktnamn är antingen nära vänner eller av lägre rang. Hon skriver t.ex.

"til middagen kom gamla Wikman hit från Lovisa" (JCM:42) eller

"förmiddagen var här två sikter, och den ena hette Rikter (*Richter*, min anm.) som var här för att hälsa moster ifrån sina släktingar sandholm" (JCM:78)

eller

"var linholm här" (JCM:78).

Gamla Wikman var avskedad flaggkonstapel och Lindholm var nära granne på Svenskby, som man umgicks flitigt med (JCM:12,43)

Ofta talar Jacobina Charlotta om hela familjer och hon använder då en *s*-form som fortfarande är gångbar. Hon nämner familjer såsom Backmans, Forsströms, Kilianders, Lindholms m.fl. Här är det fråga om en underförstådd genitivform: hon avser t.ex. Lindholms familj etc. (Här syftas på fältväbeln Anders Wilhelm Lindholm, som bebodde Remus boställe, (JCM:12.)

4.3.5 Övriga titlar

De ofrälse männen i Jacobina Charlottas omgivning har titlar eller yrkesbeteckningar som delvis fortfarande är gångbara t.ex. docktor biörklund som en grannbonde hämtat för sin

drängpojkes räkning (JCM:47). Doktorn är doktor fortfarande i denna dag. Av kommentarerna framgår att det var fråga om assessorn, provincial medicus Sven Björcklund vid arméns hospital i Lovisa (JCM:108). Senare i texten kallar Jacobina Charlotta samme doktor för asessor Björcklund, kanhända för att markera skillnaden mellan denne och en annan läkare i samma sällskap, doktor Edgren. Assessor är enligt SAOB titeln för ”en lägre (till skillnad från råd som är högre) ämbetsman i ett kollegialt ämbetsverk”. Två pastorer finns nämnda: pastor Uppström och pastor Kiliander, likaså talas om ensiniören, varmed Jacobina Charlotta avser lantmätaren Adam Ottelin. Ottelins hörde också till det nära umgänget på Tavastby. I Lovisa träffar Jacobina Charlotta både prosten Cygnaeus och räntmästaren Cygnaeus. Än i våra dagar finns det prostar, dvs. prästmän, som tilldelas hederstiteln prost eller bär den p.g.a. sin tjänsteställning. Räntmästare är däremot en titel som inte mera används. En räntmästare var en högre ämbetsman som handhade ekonomisk förvaltning. Även en vanlig kassör kunde bära titeln räntmästare (SAOB).

I juni 1799 kommer två herrar på besök. Jacobina Charlotta skriver:

“...baron Carl Wrede och condudsören Tandefelt...” (JCM:28)

Densamme Tandefelt kommer ofta på besök. men så är han också nästan granne, för han bor i Willikkala, som ursprungligen var en del av Tavastby gård. Han är också “konduktör”, vilket verkar en aning förvirrande på en modern läsare. Frågan var dock om en officer vid fortifikationsarbetet. Något som pågick kontinuerligt i grannskapen kring Tavastby. Alla uppslagsverk anger det samma, konduktören ingick i ingenjörstrupperna.

Den fjärde januari 1801 skriver Jacobina Charlotta:

“...var det söndag och på efter m: for vi til afdetör malms på pyvila...” (JCM: 87)

Auditören Anders Johan Malm bodde med sin styvmor och sina styvsyskon på Pyyvilä rusthåll i Rantasalmi (JCM:130). Jacobina Charlotta besöker tillsammans med sin familj Savolax och firar jul hos sin moster Ulrika Eleonora Aminoff. En auditör i armén är en ”Lagfaren tjänsteman vid krigsmakten sedan 1651 och sakkunnig ledamot av krigsrätt i första instans från cirka 1680-talet. Auditören hade vanligen till uppgift att sammankalla parter och föra protokoll.” ([Förvaltningshistorisk ordbok - SLS](#))

De flesta i Jacobina Charlottas manliga omgivning utgörs ändå av familjen, släkten samt många militärer. Elimä var ett gränsområde i dessa tider och Svartholms fästning utanför Lovisa var i full verksamhet vilket förklarar den militära majoriteten i bekantskapskretsen.

4.3.6 Släktnamn

I det inledande kapitlet "Tidigare forskning och terminologi" har jag nämnt att jag använder begreppet *släktnamn*. Orsaken är också mycket klar. Allmogen som Jacobina Charlotta nämner saknar för det mesta släktnamn i hennes dagboksanteckningar. Några enstaka personer nämner hon med släktnamn, t.ex. bullerskan, käiisskan, nyströmska samt lundströms mor. Bullerskan var hustru till inspektorn på Peippola (JCM:93), käiisskan var bysmeden Abraham Keijs hustru (JCM:99) och nyströmska var den förra hushållerskan från Joensuu (JCM:104). Lundströms mor var en av pigorna på Tavastby (JCM:41).

Panelius påpekar att släktnamn var rätt sällsynta bland allmogen ännu på 1700-talet (Panelius 1987:92). Dessutom var folkbokföringen rätt ojämn på sina håll. De bokförda kunde växla namn mellan bokföringsgångerna så, att de i en bok har tillnamn/släktnamn och i följande bok enbart patronymikon (Panelius 1987:92). Detta gäller för Borgå socken under senare delen av 1700-talet, men kan säkert appliceras på Elimä socken ett tiotal kilometer ifrån samma tid.

Namnet Buller förekommer i trakterna kring Strömfors, Pyttis på 1700-talet. Släktforskningsidorna på nätet ([www.geni.com.people/Anders-Buller](http://www.geni.com/people/Anders-Buller)) nämner en Buller, som slagit sig ner i Pyttis som bonde och lots. Namnet hade han tagit efter hemmanet Bullers i Pyttis. Namnet Keij har jag inte lyckats spåra desto mera. Men namnet Key har åtminstone i äldre tider stavats "Keij".(www.geni.com.people). Därav kommer det sig att allmogens släktnamn koncentreras till soldatnamn och återfinns bland de borgerliga namnen.

4.3.7 Soldatnamn

Karl XI påbörjade i slutet av 1600-talet en stor omorganisation av krigsmakten. De olika landskapen delades in i *roten*, dvs. enheter som bestod av ett givet antal gårdar, vilka skulle utrusta en soldat för fält. (Rosén 1970 :522 f.) Soldaten skulle dessutom ha ett torp som han

under fredstid kunde odla och som kunde livnära en familj. (Det finska ordet *ruotuväki*, som fortfarande används, är direkt taget från denna företeelse.)

Eftersom det normala namnbruket, bland allmogen som huvudsakligen var rekryteringsbas, var patronymika, började man från arméns sida ge namn åt soldaterna så att de skulle särskiljas från varandra. Till en början var det fråga om *wedernamn* (Mikkonen 1986), som senare började kallas för tillnamn. Det är dessa *tillnamn* som vi idag brukar kalla för soldatnamn. Sådana *tillnamn* användes av armén redan före indelningsverket, dvs. redan på 1500-talet (Mikkonen 1986), fanns soldatnamn, namngivningen byggde alltså på en äldre tradition.

I Jacobina Charlottas dagbok finns en hel del sådana namn, som vi uppfattar som ”typiska soldatnamn”. Pigan Eva gifter sig med Erik Frick och före detta inspektorn på Tavastby heter Buller.

Vi har en bild, att soldatnamn är uttryckligen sådana som man förknippar med krigiska egenskaper. Ofta är de korta och man har tänkt sig att de passar väl i kommando eller order, exempelvis Snabb, Stolt, Hurtig osv. Men enligt Pirjo Mikkonen (1986) och Olav Panelius (1984) har många soldatnamn uppstått på samma sätt som våra borgerliga efternamn. Ofta är de tvåledade med de typiska efterleden -ström, -berg, -fors, osv. Men också de som slutar på -man, exempel Bergman, Nyman etc.

Soldatnamnsbruket är inte så entydigt och därför kan det vara knepigt att se vilka namn i dagboken som uttryckligen är soldatnamn. Den 7 november 1799 gifter sig pigan Hedda med Eric Nyström. (JCM s. 39), soldat från Joensuu by (JCM:34). Nyström är ett namn som finns nämnt som soldatnamn i Olav Panelius artikel Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland (Panelius. 1987:96) Naturligtvis kan man spekulera i om det har med armén att göra ifall en man från allmogen heter Nyström, det kan finnas andra orsaker.

Senare i maj 1800 nämner Jacobina Charlotta Evas Eric (JCM:61). Han hette Lustig och fungerade som tolk för ryska gäster som kom till orten. Han var dragon i reserven (JCM:116-117).

I maj 1800, närmare bestämt den 21 antecknar Jacobina Charlotta:

“... emot afton kom flinck Erick hit ifrån svenskby...” (JCM:60)

Det är frågan om Erick Flink, soldat och bosatt i Teutkoski. (JCM:116) Andra personer ur allmogen, som kan tänkas ha haft en anknytning till armén finns säkert i Jacobina Charlottas text, men hon nämner inte det explicit. Det kommer inte hellere fram i Bo Lönnqvists kommentarer.

Mikkonen (1986) skriver att namnbruket försvenskades an efter. Panelius säger samma sak (Panelius. 1984:192). I rullorna från Borgå kompani där rekryteringsområdet hade flera finskspråkiga socknar försvinner de finskspråkiga namnen och ersätts av svenska. I dagboken finns några finskspråkiga namn, t.ex. Kujala, Ollila, Rantala, Ristola, Ukkola och Äijälä. Men huruvida det var fråga om rotesoldater kommer inte fram.

Majoriteten av dem som hörde till armén och som Jacobina Charlotta nämner, är släktingar, vänner, grannar och bekanta. De var alla, med några få undantag, medlemmar av adelsståndet och därför är namnen inte de samma som de som en rotesoldat fick.

4.3.8 Borgerliga släktnamn

Namnbruket i Finland har varit mångfasetterat ända sedan medeltiden (Mikkonen, Pirjo, genealogica.fi/nimet/nimi32s.htm) Släktnamn förekom redan under tidig medeltid. Då var det närmast fråga om s.k. *tillnamn* (Blomqvist 1988:23). Finland hörde till den nordiska kultursfären, men hade ändå delvis ett eget namnbruk, som kom sig av det finsk-ugriska inflytandet (Blomqvist 1988 :30)

När frälset, sedermera adeln, började organisera sig och anta ett eget stånd i samhället togs de gamla namnen i bruk. Observera att t.ex. Gustav Vasa inte kallade sig Vasa utan Eriksson,

efter sin far. Småningom föll patronymika bort inom denna grupp och ersattes av släktnamn, som följde från generation till generation (Blomqvist 1988: 30).

De släktnamn som vi idag är vana vid, t.ex. namn med någon form av naturbenämning börjar förekomma redan på 1700-talet (Blomqvist 1993:152). Vi får sådana namn som *Lindholm*, *Sjölund*, *Lundgren* och *Ekblad*, osv. osv. Bruket att använda ett patronymikon som släktnamn breder ut sig småningom under slutet av 1700-talet. Liksom med andra seder och bruk är detta något som småningom sipprar ner från de högre samhällsklasserna till de lägre. Det var framför allt prästerna som såg till att föra in namnen i kyrkböckerna och på så sätt fastställa dem.

En del av borgerskapets gamla namnbruk började småningom försvinna. De ersattes av de modernare namnen och finns för mångens del kvar endast i doms- och kyrkoböcker eller i ägolängder.

De borgerliga släktnamnen i Jacobina Charlottas dagbok är många. De flesta av dem är sådana som påträffas än i dag. Namn som *Holm*, *Malm*, *Backman*, *Björksten*, *Lindholm*, *Lindström* och *Nordström* passerar revy. Speciellt under sin vistelse i Lovisa kommer hon i kontakt med borgerskapet i trakten. De tvåledade släktnamnen hade vunnit insteg bland borgarna redan på 1600-talet. En del kan ha haft ännu äldre ursprung. Borgarna i städerna kunde ta namn efter tyskt mönster redan under högmedeltiden (Blomqvist 1988: 30) I Borgå tog man namn såsom *Ekman*, *Westman*. Sedan kom namnen på *-berg* och *-ström*. De gamla hantverkar- och borgarnamnen av typen *Sill*, *Qvast* och *Råtta* började försvinna. Det borgerliga 1800-talet gjorde sitt intåg och med det ståndsupplösningen. Det speciella sätt på vilket den bildade klassen tidigare hade format sina namn hade delvis ersatts av andra sätt, av den typ som nämns ovan. Detta innebar att prästernas namn antog alltmer samma skepnad som de borgerliga namnen, vilka så småningom blev vanliga även bland allmogen (jfr Blomqvist 1993:152 ff.).

Prästnamnet *Uppström* är inte ett namn bildat enligt det gamla mönstret med latiniserad eller annan antikiserande ändelse. *Lindholm* är ett borgerligt namn som bärs av en officer.

Bataljonsadjutanten Anders Lindholm (JCM:92) tillhörde det nära umgänget till familjen på Tavastby.

Som representanter för det gamla namnbruket inom prästerskapet kan nämnas pastor Cygnaeus och pastor Kiljander, båda med antikiserande namn.

När Jacobina Charlotta besöker Lovisa, nämner hon i sin dagbok också en *teskens*, *Elvingen* och *ärnstolpen* (JCM:70, 71, 72, 74). Det är fråga om handelsman Tesche i Lovisa, löjtnant Samuel Elving samt en av bröderna Ehrenstolpe. Att foga bestämd, maskulin slutartikel till släktnamn är välkänt från denna tid, vilket framgår av bl.a. diskussionen i Ivars (1997).

4.3.9 ”Svanar” och ”björnar” i Lovisa med omnejd

I Jacobina Charlottas omgivning förekommer personer med latiniserade släktnamn. De är ofta representanter för prästerskapet eller på något sätt befryndade med det. Speciellt under 1600-talet hade de som kom till universiteten för att företrädesvis studera till präster fått ett nytt släktnamn. Släktnamn överhuvudtaget var ännu då mindre vanliga och speciellt bland allmogen förekom det nästan inte alls. De unga pojkar, söner till besuttna bönder och borgare, som skulle gå den lärda vägen var tvugna att ha ett släktnamn. Det var fråga om både identifikation och social uppgradering. Eftersom prästerna skulle skilja sig från krigarna, som ofta hade synnerligen martiala släktnamn, tog man till de lärdas språk, latinet och grekiskan. Metoden kunde vara mycket enkel, man lade till ett -ius till hemortens namn, t.ex. gossen från Seinäjoki fick heta Vaggälvius, senare Wegelius eller han från Kalajokidalen som fick heta Kalajokius, senare Calamnius (Thors 1984: 281-288) I Jacobina Charlotta omkrets finns ett antal, bl.a. nämner hon namnen Ursin, Cygnaeus, Heinzius och Unonius.

Namnet *Ursin* förekommer i Jacobina Charlottas dagbok i två sammanhang.

”mamsell Ahlm reste till Jtis eller til Kjimmola för att hälsa på Fru Ursin” (JCM:46)

Några dagar senare meddelar dagboken att fru Ursin är död (JCM:46) Senare, i augusti, omnämns sonen Ursin,

”hade vi främmand Fru Häideman ifrån pillkama och lilla Ursi”(JCM:74).

Här syftas på den döda fru Ursins son, som tagits omhand av fru Heideman, moster till den lilla pojken. ((JCM:124)

Namnet *Ursin*, som kom att spela en betydelsefull roll i Finlands vetenskapshistoria på 1800-talet, är ett gammalt prästnamn. Släkten sägs härstamma från Karhula hemman i Jäskis socken. En son från hemmanet gick i tiderna den akademiska vägen och latiniserade det gamla hemmannamnet (karhu=björn=urs) (Carpelan 1942:311).

Ett annat känt namn från 1800-talet bärs av släkten Cygnaeus. Jacobina Charlotta nämner flera av denna familjs medlemmar. I början av dagboken omtalas en fröken Cygnaeus. I slutet av dagboken då man firar jul reser familjen till Rantasalmi.

”dar var mycke harskap och prosten Cygnäus predikade, prosten var bjuden til Lejslax til Middagen tillika med, sin Fru rentmesta Cygnäus...” (JCM:86)

Om släkten Cygnaeus vet man att den härstammar från Joutseno socken varifrån namnet har utvecklats via *Jousenius* till *Svanaeus* och därifrån till Cygnaeus (cygnus= svan på latin, förf. anm.) (Bergholm, 1984:357).

Den 10 juli 1799 berättar Jacobina Charlotta följande:

” -eftermiddagen mot afton kom Fröcknar Hensia hit, tillika med två sinna bröder... den ena het Eva nora och den andra hette Sophi Lovis” (JCM:31)

Den 11 juli skriver hon:

”vi har även i dag gratulerat cousin Eva til sin namnsdag ty det är Eleonora” (ibid.)

Dessa syskon var barn till kungliga sekreteraren David Gottfried Heintzius, som hade varit gift med en halvsyster till Jacobina Charlottas fasters man, kapten Otto Reinhold von Essen (JCM:95). Hon kallar dem för ”cousiner”, även om man inte var biologiska kusiner. På den här tiden använde man denna benämning även om andra än släktingar. Det var en form av vänskapsbenämning, ett sätt att markera en närmare bekantskap än den på det ytliga, formella planet. Det här kommer jag att behandla i kapitel 4.4.3 .

Angående släkten Heintzius är det åter fråga om en intressant namnutveckling i stil med de tidigare nämnda. Enligt Harald Hornborg (1925:37) skulle namnet kunna härledas till en bonde i Kerimäki vid namn *Hintsanen*. Hans son skulle sedermera ha blivit handlande i Viborg. Hornborg betvivlar denna tradition men påpekar att borgare med namn som liknar detta funnits i Viborg på 1660-talet. Vare hur det vill med detta så är det igen ett utmärkt exempel på den äldre traditionen som utgick från redan existerande namn eller tillnamn.

Dessa namnutvecklingar, med *-ius* som ändelse, är inte de enda antikiserande namnvändningarna. Ändelser på *-ander*, från grekiskan, från grekiska *ander*=man blev med *-ius*, och *-eius* vanliga bland prästerskapet från 1600-talet framåt. Denna namnutveckling har lämnat ett intressant drag i finländskt, och även i svenskt, namnbruk. De gamla latiniserade och grekiserade namnen bärs fortfarande av många familjer i Finland och Sverige. Släkten Unonius kom från Gävle. Den första medlemmen som kom till Lovisa, var Elias Unonius (<https://gw.geneanet.org/nystrogr?lang=sv&n=unonius&oc=0&p=elias>). Han hade varit sjökapten innan han slog sig ner i staden och blev grossist. Namnet torde härstamma från förnamnet Uno eller möjligen Une.

Det mest intressanta i fallet Unonius är att Jacobina Charlotta i ett sammanhang i samband med Lovisa vistelsen talar om:

“unonie boden” (JCM:68)

En ganska klar och tydlig latinsk genitivändelse. Släktnamn som slutar på *-ius* och *-eus* brukade förr få genitivböjningen *-i*. Helt i enlighet med latinets böjningsschema, ex. Topelii

verk, Sibelii kompositioner, Cygnaei arbeten, etc. Jacobina Charlotta visar att hon behärskar språkets finesser.

4.4 Frälset

4.4.1 Familjen

Vid tiden för dagboken levde Jacobina Charlottas båda föräldrar. Fadern Anders Gustav var redan en gammal man, han dog 1801 då Jacobina Charlotta var 15 år gammal. I dagboken går han under benämningen *söta far*. Modern, Ester Sofia, kallas i dagboken alltid *söta mor* (JCM:17, 31)

De av syskonen som förekommer flitigast i dagboken är Anders Johan, kallad *bror Anders* (JCM:17), systrarna Anna Sidonia, Ulrika Sofia och Beata Christina samt den två år äldre brodern Otto. Anna Sidonia får dock heta *syster Annette* (JCM:27) Jacobina Charlotta har efter tidens mode förfranskat sin systers namn. Ulrika Sofia får däremot nöja sig med en namnförkortning, syster Ulla. Bror Otto var vid denna tid kadett i Karlberg (krigsskola utanför Stockholm, på 1700-talet Kungliga Krigsakademin).

När det gäller systrarna, som alla har två namn, kan man lägga märke till en skillnad i jämförelse med allmogen. De flesta allmogekvinnor får behålla sina två namn, dock i kortform, ex. *Brita Stina*, *Anna Lisa* (JCM:28, 32) Sina systrar omtalar Jacobina Charlotta däremot bara med ett namn, såsom exempelvis den förfranskade formen Annette eller kortformen Ulla.

Jacobina Charlotta är mycket konsekvent i sin benämning när det gäller de närmaste i familjen. Man kunde nästan tala om ”stående epitet”. Orsaken är förstås att dessa benämningar ingår i det dagliga talet och dagboken endast återger ett etablerat sätt att till- och omtala. Dessutom läste hennes mor antagligen dagboken som ett led i Jacobinas fostran. Då var det klokt att använda ett hövligt och artigt språkbruk, så man inte stötte sig med sin omgivning. Oberoende av vad man tänkte inombords.

4.4.2 Släkt och vänner

Tavastby beboddes under Jacobina Charlottas tid, förutom av det vad vi idag kallar kärnfamiljen, dvs. föräldrar och barn, också mormor och moster med dotter. Mormor Ester Sidonia Nohrström, född von Raschau, var när Jacobina Charlotta börjar sin dagbok, redan rätt ålderstigen och sjuk. Hon dör i februari 1800 och detta och allt vad det för med sig fyller flera sidor av dagboken (JCM:8, 48ff).

Moster Rehbinder och cousine Ulla bor också på Tavastby. Moster Rehbinder är äldre syster till "söta mor". Efter det att hennes make hade flytt till Livland (Lönnqvist 1970:8) bodde hon med sin dotter på Tavastby. Den andra mostern, Ulrika Eleonora, gift med Adolf Aminoff, bodde i Savolax med sin familj och besöktes ofta, bl.a. till julen 1800.

Omkringliggande gårdar befolkades av släktingar, vänner och bekanta. Många av dem nämns ofta i dagboken, ex. konduktör Tandefelt på Eknäs i Borgå, familjen Wrede på Anjala och familjen Creutz på Malmgård (Lönnqvist 1970:10–11) hörde till umgänget.

Syster Ulla gifte sig redan 1804 med sin kusin Otto von Essen, som förekommer flitigt i dagboken (Lönnqvist 1970:9). Han kom att bli en viktig person i Jacobinas liv emedan hon bodde, efter faderns död 1801, tillika med sin mor och sina systrar, Annette och Beata, på Kurjala i Koskis, utanför Tavastehus (Lönnqvist 1970:9).

Jacobina Charlotta har en god vän, Ottiliana Sofia Adlercreutz, med vilken Jacobina Charlotta brevväxlar flitigt. En annan väninna som nämns är Annette (Anna Petronella) Enehjelm, som bodde närmare än Ottiliana (Lönnqvist 1970:10).

I januari 1800 dyker en ny, mycket viktig person upp. Bror Anders meddelar att fröken Wendela Glansenstierna och han ska gifta sig (JCM:46). Efter det förekommer hon en del i dagboken.

I bygden bodde flera ofrälse familjer med vilka man umgicks flitigt. Jacobina nämner namn som Lindholm, Ottelin, Backman, Uppström. De hörde alla till den på 1700-talet alltmer framträdande samhällsklassen av icke-ståndspersoner som fick en allt större betydelse för det moderna samhällets framväxt (Carlsson 1961:59).

4.4.3 Kusin eller icke kusin?

Förutom den närmaste familjen umgicks man flitigt med släktingar på orten. Jacobina Charlottas moster *Jacobina Sara Maria Rehbinder*, kallad Moster Rehbinder, bodde på Tavastby tillsammans med sin dotter *Ulrika Margareta*, Cousine Ulla. Många andra släktingar förekommer också. Det intressanta med benämningen av dessa är att den är konstant och varierar sällan.

Då det gäller bruket av förnamn kontra titel och släktnamn kan man urskilja den rätt naturliga indelningen att äldre personer benämnas med titel och släktnamn, medan yngre personer får ett *cousin* eller *cousine* framför förnamnet. Detta cousin/cousine var i bruk även mellan personer som inte nödvändigtvis var släkt (SAOB).

Ett ganska formbundet bruk av titel och släktnamn förekommer även hos yngre personer, därom berättar episoderna om hur Jacobina Charlotta blir dusyster med sin blivande svägerska fröken Glansenstierna (JCM:52). Hon skriver:

“15de förmiddagen blef iag du syster med Froken glansenstierna och Fröken Wrede...”

Det du-skapet kanske inte var så konsekvent, eftersom hon ett par dagar senare, dvs den 17 skriver:

“i dag har fröken Glansenstierna och Fröken Wrede nystat åt söta mor...” (JCM:52)

Hon använder inte förnamnet för denna sin blivande släkting, även om duskapet ingåtts. Hon skriver också:

”gungat med Cousin Otto[,] i går proponerade vi duskap med honom” (JCM:74).

I det senare fallet är det fråga om Otto von Essen som kom att bli Jacobina Charlottas svåger 1804, då han gifte sig med systemen Ulla.

I juni 1800 berättar Jacobina Charlotta följande episod:

”Tanfelt var här bara en liten stund då han skulle resa bort blef systrarna oc Cousine Ulla Cousin med Tanfelt i farstun” (JCM:63).

Denna händelse belyser det redan föregående konstaterandet att ordet *cousin* hade en vidare användning på 1700-talet än idag. Språktidningen från den 28 december 2015 skriver i ett svar på en läsarfråga såhär:

Enligt Nordisk familjebok 2:a upplagan (1911) användes ordet kusin i svenskt språkbruk ”förr som tilltalsord mellan furstar, avlägsnare släktingar och gamla bekanta”

I några vetenskapliga artiklar nämns detta sätt att titulera, men enbart när det gäller de faktiska släktingarna, inte det att man också använde det till en större krets av bekanta. (Thelander&Tandefelt 2019:201–228). Konstateras kan att den i citatet nämnde Tandefelt inte var kusin i familjebemärkelse, utan cousin i egenskap av vän i familjen.

Bruket levde länge kvar i en aning förändrad form. När min far skrev ett brev till en kollega i Sverige, som han inte kände personligen började han med ett “Bäste bror”. Jag tyckte det verkade fånigt, men det var tidens sed.

Överhuvudtaget märker man att titlarna bland adeln är många och glänsande. Jacobina Charlotta använder ganska konsekvent titlar i sin dagbok. Det är också överensstämmande med tidens bruk och den uppfostran hon fått. Att använda ett korrekt tilltal och inte vara osäker när det gällde titlar hörde till en ung adelsfrökens färdigheter (Thelander&Tandefelt. 2019:209). Att kunna finna någon större distinktion mellan bruk av titel + förnamn eller titel +

släktnamn är inte särskilt lätt. Yngre personer och släktingar nämns oftare med titel plus förnamn än äldre personer och icke-släktingar. Ett gott exempel påträffas den 14 juni 1799 då hon antecknar:

”på eftermiddagen kom gamla baron vrede och baron Fabian hit” (JCM:28).

Eftersom det är frågan om en dagbok finns det inga belägg för den under denna tid brukade utsmyckande och fantasifulla tituleringskonst. Gun Widmark har sin artikel ”Ers höggrevliga höga härlighet!”, jämfört med de närmaste grannarna, Danmark och Tyskland. Förutom snirkliga och tillkrånglade och tillgjorda tilltalssätt, var det vanligt med franska och franskklingande tilltal. I både Carl Gyllenborgs (1679–1746) Den svenska sprätthöken och i Olof von Dalins (1708–1763) prosasatir Brevväxling mellan Ragvald Pik och herr Silver-Spasser-Klinga (Svenskt litteraturllexikon 1970) får denna tidens sed en ordentlig satirisk åthutning. Men icke desto mindre förekom en överdriven tituleringsglädje långt in på 1800-talet. De sista avklingande tonerna kunde man höra i mitten av 1900-talet då titlar ännu var i dagligt bruk. Jag minns själv från min barndom hur tanterna i både mjölkbutik och fiskaffär alltid titulerade min mor med ett ”doktorinnan”.

Jacobina Charlottas beskrivningar av ”dusyster” och ”duskap” även yngre personer emellan talar tydligt om den formella och stela titulerings- och benämningsseden.

För att belysa tidens sed kan man åter igen gå till Carl Michael Bellman, som i Fredmans epistel N:o 82 sjunger:

Vila vid denna källa,
hör våra valthorns klang, cousine,
valthornens klang, cousine.
(Svensk dikt, 1995:109)

”Cousinen” i detta fall var Ulla Winblad.

Sina föräldrar kallade Jacobina Charlotta för “söta far” och “söta mor”. Huruvida detta kom till uttryck i det vardagliga umgänget är oklart. Men man kan nog utgå ifrån att tilltalet var mer respektfullt än t.ex. ett “farsan” eller “morsan”, som förekommer idag. Högaktningen för föräldrarna var annan då. Att vara jämlik med sina föräldrar var nog en omöjlighet (Vainio-Korhonen 2009:159) i Jacobina Charlottas värld, liksom länge ännu efter hennes tid.

4.4.4 Rangordningen i tilltalet

En intressant detalj framkommer i dagboken angående tilltalets “rangordning”. Jacobina Charlotta är mycket noggrann i sitt tilltal av personer hon möter. Detta uppfostrades man till. För en ung flicka var det av yttersta vikt att inte “trampa i klaveret” när man tilltalade en äldre person, som dessutom kanske stod över en i den sociala hierarkin.

Man kunde säga att Jacobina Charlotta har tre “grader” eller tre “kretsar” av tilltal. Den första och närmaste, som består av syskonen och föräldrarna måste till vardags ha bestått av ett “du” till syskonen och antagligen 3:e person singularis med attributet “söta” till föräldrarna, ex “söta mor”, “söta far”, alltså även i direkt tilltal. Det här följer helt tidens sed (Widmark 1995: 212–224). Goda vänner, t.ex. Ottiliana Adlercreutz tilltalades av allt att döma lika. Men sedan kommer vi till följande “krets”. Ungdomar eller personer i samma generation, som man hade en nära och förtrolig kontakt med, men inte lika nära som syskon, nära släktingar eller vänner, tilltalades med ett “cousin” eller “cousine”, något man avtalade om. Ett belysande exempel är när systrarna och kusin Ulla blir “cousin” med den unge Jacob Magnus Tandefelt (JCM: 63)

4.5 Modenamn

Sveriges stormaktsställning på 1600-talet skapade en kulturell öppenhet mot det övriga Europa som bibehölls även då stormakten försvann. Detta påverkade även namnbeståndet, så att också annat än helgonkalendrar och Den Heliga Skrift gav inspiration till namngivningen. Mot slutet av 1700-talet var det framför allt de franskinspirerade namnen som var på modet (Otterbjörk 1979:26).

I Jacobina Charlottas dagbok är det främst allmogen och de närmaste familjemedlemmarna och släktingarna som förekommer med förnamn.

Bland allmogen syns modeväxlingarna inte nämnvärt. Nya namn uppträder först i högre ståndskretsar innan de kommer i bruk bland allmogen (Blomqvist 1993:47). Därför är allmogens namnskick ganska stabilt under en längre tid. Däremot växlar det i snabbare takt hos de högre stånden och nya namn tränger in utifrån.

I Jacobina Charlottas omgivning hittar man flera av tidens novationer. System Anna Sidonia får heta *Annette* i dagboken, en eftergift för tidens franska smak. Den 14 september 1800 skriver Jacobina Charlotta följande:

”i qväll har jag tillika Ulla Aminoff skrivit til Fredrickqve Mäther”.

Det torde vara fråga om Emerentia Fredrika Methers, Jacobina Charlottas kusin (JCM:77, 125).

Här har skett en tydlig förfranskning.

De kungliga namnen blir populära på 1600-talet. *Ulrika*, som bl.a. systemen är döpt till, var ett vanligt namn efter de två drottningarna Ulrika Eleonora 1656–1693, gift med Karl XI och Ulrika Eleonora 1688–1741, Karl XII:syster och drottning 1718 – 1720 gift med Fredrik I, samt Lovisa Ulrika, Gustav III:s mor. *Eleonora* finns också med bland namnen i dagboken. Den 10 juli 1799 kommer det två fröknar Heintzius till Tavastby av vilka:

”den ena het Eva nora och den andra hette Sophi Lovis”. (JCM:31)

Nora är här kortformen för *Eleonora*. Av de nya namnen som kommer i bruk under 1700-talet kan också *Juliana* nämnas. Den 27 december 1800 berättar Jacobina Charlotta:

”i dag blef jag du med anna jana Ernroth” (JCM:87).

Bakom den förkortningen (och förfranskningen?) döljer sig *Juliana*. Jacobina Charlottas bästa vän är Ottiliana Sofia Adlercreutz, med vilken hon brevväxlar flitigt. *Ottiliana* är den längre feminina formen av *Otto*, ett namn som blev omtyckt under senare hälften av 1700-talet (Blomqvist 1993:47).

Bland männen hittar man inte lika tydliga moderiktningar. Man var mer konservativ när det gällde att namnge gossarna. Antagligen berodde detta på att det inom de adliga släkterna fanns en viss förpliktande tradition. Man skulle ”föra namnet vidare”, det innebar i många fall även förnamn såsom *Fabian* (Wrede), *Otto* (von Essen), *Bernt* (Aminoff). Dessa namn stöter man på hos samma släkter än i denna dag som är (Adelskalendern 1995). Flickornas namn gick inte i samma utsträckning i arv; variationerna var större. Därför är det intressant att hitta en flicka med namnet, icke *Anna Sidonia*, men *Maria Zidonia* i den Munsterhjemska ätten idag (Adelskalendern. 1994)

Kunganamnet *Gustaf* påträffas också i dagboken, det bärs bl.a. av Jacobina Charlottas egen far. Av genealogierna hos Jully Ramsay (1909) att döma blev namnet *Gustaf* bland adeln i Finland vanligt först under senare hälften av 1600-talet. Bland allmogen spred det sig enligt Otterbjörk i slutet av 1700-talet, på Gustaf III:s tid. Jacobina Charlottas dagbok innehåller bara enstaka omnämnande om personer av folket med namnet Gustaf. Hon skrev 10 mars 1800 följande:

“kjärnade jag med biatas lilla kärna som jag lätt molnars gustaf laga...” (JCM:52)

Det är frågan om byns mjölnare. Han är den enda ur bondebefolkningen som nämns i boken med namnet Gustaf. Detta utesluter på inget sätt att andra manspersoner ur fjärde ståndet som nämns, men icke med förnamn bär namnet Gustav. Däremot finns det flera Gustav eller Gustaf, som man enligt tidens bruk stavade det, i de övriga stånden. Den finska adeln har odlat namnet i stor utsträckning.

5 Sammanfattning

Det är mer än tvåhundra år sedan Jacobina Charlotta satt och skrev sin dagbok. Det är väldigt mycket som har ändrats, men också mycket som är lika. Vi har gått från det formella och starkt segregerade till det informella och mer jämlika. Vi kallar inte våra föräldrar söta far eller söta mor, även om det säkert för många skulle låta helt trevligt. Att använda 2:dra person pluralis om människor i sin nära omgivning har helt fallit bort. Vi är du med alla, utom kungen. Han för sin del har fått hålla sitt pluralis majestatis helt i fred. Ifall någon skulle komma på tanken att dua honom, skulle ett smärre uppror bryta ut.

Egentligen har denna nivellering skett på en ganska kort tid. Under de senaste 100 åren har avyttringen av det formella tilltals- och titelbruket tagit fart, för att accelerera under de senaste 30-40 åren. För 50-60 år sedan ansågs det helt naturligt att yngre personer sade **ni** till en äldre. Idag är det en självklarhet att dua alla, hög som låg. Egentligen är det att återgå till det ursprungliga. (Widmark 1995:212-213)

Namnbruket har däremot inte genomgått någon väldigt stor förändring. Visserligen har vi fått flera förnamn, rent numerärt. Men basen utgörs fortfarande av de biblisk-germanska förnamnen. Skrapar man lite på ytan på den senaste nymodigheten, dyker där väldigt ofta upp en biblisk person eller någon ur det osinliga germanska hjälteförrådet. Ofta har de gjort en sväng via den anglo-amerikanska namnfloran och filmvärlden innan de landat hos oss. I Finland har de finska förnamnen ökat med hög fart. På grund av den allt mer liberala namnlagstiftningen har namn som aldrig tidigare hade blivit accepterade kommit in i namnlängderna. Naturen verkar vara en osinlig källa till inspiration för nyblivna föräldrar. Titlarna i Jacobina Charlottas dagbok är till stor del de samma som idag, en löjtnant är en löjtnant ännu. Men vissa yrkesbetäckning, vilka också räknas till gruppen titlar, har ändrat innebörd helt.

min egenen vän Otiliana

1877

J. G. Munsterhjelm

1877

Munsterhjelm

nummer 3

Inre sidan av dagbokens bakre pärm (1:1)

6 Slutord

Jacobina Charlottas dagbok innehåller ett myller av personer, höga som låga. En grundlig genomgång av alla som nämns i hennes dagbok kräver mer utrymme än vad här ges. Hon är en mycket noggrann person och går till verket med en grundlighet som i moderna ögon verkar smått fantastisk. Men den som väntar sig överraskningar eller originella namn eller sätt att tilltala eller titlar som avviker från tidens sed och bruk får nog leta förgäves. I den värld där Tavastby och dess omgivning existerar är herren herre och drängen dräng, och trots den varma tonen finns det inte mycket som kan ändra på det. Ty Jacobina Charlotta är mycket konventionell och föga lagd för *licentia poetica* när det gäller namn- och titelbruk.

7 Litteraturförteckning

Adelskalendern = Finlands Ridderskaps Och Adels kalender 1995 utg. av Henrik Degerman.
Esbo

Ahlgren, Perry, 1978: *Tilltalsordet ni. Dess semantik och användning i historiskt perspektiv.*
Akad. avh. Uppsala.

Aubry, Octave, 1962: *Ranskan suuri vallankumous II, tasavallan aika.* WSOY

Bergholm, Axel, 1984: *Sukukirja - Suomen aatelittomia sukuja.* Otava

Blomqvist, Marianne, 1988: Från tillnamn till släktnamn i österbottnisk allmogemiljö. *Arkiv för Svenska Österbotten 18.* Vasa. Akad. avh. Helsingfors

Blomqvist, Marianne, 1993: *Personnamnsboken.* Finn Lectura, Helsingfors

Blomqvist, Marianne, 1984: Farfars Hilma och Kappas Emil. Om inofficiella personbenämningar i Replot kyrkby. I: *Studier i nordisk filologi 65*, s. 17–27

Carlsson, Sten och Rosén, Jerker, 1961: *Svensk historia 2, Tiden efter 1718*, Stockholm.

Carpelan, Tor, 1942: *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna*, II. Helsingfors.

Hornborg, Harald, 1925: Släkten Heintzius, I: *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja, Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift IX.*

Ilmakunnas, Johanna, 2013: Adelns arbete och vardag på 1700-talets svenska herrgårdar, Johan Gabriel Oxenstiernas och Jacobina Charlotta Munsterhjells dagböcker, *Historisk tidskrift för Finland* årg. 98 2013:2, s. 156–184

Ivars, Ann-Marie, 1997: Gadden, Näfven och Rossen. Omtal av personer i 1700-talets Åbo. I: *Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet.* B:18. s. 110-115

Jacobina Charlotta Munsterhjells Dagböcker 1799–1801, med kommentar och register utgivna av Bo Lönnqvist 1970 I: *Folklivsstudier VII, Svenska litteratursällskapet i Finland* 440, Helsingfors/København:Svenska litteratursällskapet i Finland/Ejnar Munksgaard forlag.

Kartano, Airi, 1983: Dopnamn i Mörskom under 400 år (1500–1900). I: *Studier i nordisk filologi* 64. s.1–190.

Mikkonen, Pirjo, 1986: Mitä ruotusotamiesrullat kertoivat nimistöntutkijalle: Suomen ruotusotamiesten lisänimistä. I: *Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja* 42 (1986), s. 71-92 .

Otterbjörk, Roland, 1979: *Svenska förnamn*. Tredje upplagan. Stockholm.

Panelius, Olav, 1987. Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 5. ss. 91–107.

Panelius, Olav, 1984: Östnyländska soldatnamn. I: *Studier i nordisk filologi* 65. ss. 189–197.

Rajasuu, Riitta, 2013: Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–1744 ja 1825–1844 synytyneiden kastenimet, *Dissertations in education, humanities and theolog nr 43, Publications of the University of Eastern Finland*. Joensuu.

Ramsay, Jully, 1909: *Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden*. Helsingfors. Förlags AB Söderström & C:o

Svenska Akademiens ordbok (=SAOB)

Selenius, Ebba, 1985: Husbonde- och husmorsnamn i Snappertuna. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 3, s. 103-120.

Svenskt Litteraturlexikon. 1970. C W K Gleerup bokförlag. Lund.

Tarkiainen, Kari, 2008: *Sveriges Österland, från forntiden till Gustav Vasa*. SLS och Atlantis

Thelander, Kerstin och Tandefelt, Henrika, 2019: Språklig variation i en östnyländsk adelsfrökens dagbok 1799–1801. I: *Finländsk svenska från medeltid till 1860*, s. 201–211

Thors, Carl-Eric, 1984: Wegelius, Mennander och Galactofagius. Lärda släktnamn i Finland på 1600-talet. I: *Studier i nordisk filologi* 65, s. 281–288.

Vainio-Korhonen, Kirsi, 2011: *Sophie Creutz och hennes tid*, översättning Camilla Frostell. SLS, Atlantis, Stockholm

Vainio-Korhonen, Kirsi, 2009: *Suomen herttuattaren arvoitus, suomalaisia naiskohtaloita 1700-luvulta*, Helsinki, Edita

Wessman, V.E.V. 1939: Om språkets förändringar. I: *Folkmålsstudier* VI, s. 3–68.

Widmark, Gun, 1995: "Ers höggrevliga höga härlighet!", Svenskt tilltalsskick genom tiderna, Från stormakt till smånation. I: *Sveriges plats i Europa från 1600-tal till 1900-tal: en antologi*, Stockholm: Tiden, s. 212–224

Villstrand, Nils Erik, 2009: *Riksdelen, stormakt och rikssprängning 1560–1812*. SLS och Atlantis

Ålander, A.T. 1944: Personbeteckningar i en svensk småstad omkring sekelskiftet. I: *Arkiv för nordisk filologi* 58, s.195–20

Elektroniska källor

Ahokas, Minna, 3.5.2010: *Historian tietosanomat*, Tutkimuskohteena 1700-luvun Ruotsi - Ennen ja nyt. <https://journal.fi/ennenjanyt> Hämtad 26.11.2019.

Förvaltningshistorisk ordbok. <http://fho.sls.fi/>

Harrison, Dicck, 2012: *Historiebloggen*, Svenska Dagbladet hämtad 22.11.2019. blog.svd.se

Kouvola stad. www.kouvola.fi

Svenskt biografiskt lexikon, *Urban Hiärne*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13625>, *Svenskt biografiskt lexikon (art av Sten Lindroth)*. Hämtad 07.02.2020

<https://www.genea.com/people/Anders-Buller>

<https://www.genea.com/people/Jacob> Key or Keij

<http://runeberg.org/nfbo/0182.html>

Bilder

Tavastby gård, G. Nikander, 1914, SLS 240_113

Karta över Elimä socken 1844, utgiven av General lantmeterie Contoret 1844, Karttakauppa.fi

Uppslag i Jacobina Charlottas dagbok från 24 juni 1799 - 4 juli 1799, bild tagen från Bo Lönnqvists redigerade upplaga 1970

Porträtt av Anders Gustaf Munsterhjelm (1731–1801) av Pehr Fjellström, Finlands Nationalmuseum, inv.nr. 30028:3

Porträtt av Ester Sofia Munsterhjelm (1748 - 1817), oljemålning sign. "Pehr Fjellström pin. Stokh: 1769, Finlands Nationalmuseum, inv.nr. 30028:4.

Bild på inre sidan av dagbokens bakre pärm (I:I)